

Karoliina Rajaniemi

NUORTEN TIETOISUUS EDUNVALVONTAVALTUUTUKSESTA JA HOITOTAH- DOSTA

NUORTEN TIETOISUUS EDUNVALVONTAVALTUUTUKSESTA JA HOITOTAH- DOSTA

Karoliina Rajaniemi
Opinnäytetyö
Kevät 2020
Liiketalous
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Liiketalous, Oikeuden ja hallinnon suuntautumisvaihtoehto

Tekijä: Karoliina Rajaniemi

Opinnäytetyön nimi: Nuorten tietoisuus edunvalvontavaltuutuksesta ja hoitotahdosta

Työn ohjaaja: Pentti Seppänen

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Kevät 2020

Sivumäärä: 44+4

Moni saattaa ajatella, että edunvalvontavaltuutuksen ja hoitotahdon tekeminen koskee vain iäkkäitä ihmisiä, mutta päinvastoin, nämä asiakirjat kannattaisi tehdä jo nuorena ja terveenä. Milloin tahansa voi tapahtua jotain odottamatonta, ja silloin näiden asiakirjojen tekeminen voi olla jo myöhemmistä. Asiakirjat ovat päteviä vain, jos henkilö kykenee ymmärtämään niiden sisällön ja merkityksen niitä tehdessään.

Päädyin opinnäytetyöni aiheeseen, koska halusin selvittää, ovatko nuoret tietoisia edunvalvontavaltuutukseen ja hoitotahtoon liittyvistä asioista. Asiakirjat ovat tärkeitä, mutta suomalaiset tekevät niitä hyvin vähän. Näiden asiakirjojen avulla ihminen pystyy käyttämään itsemääräämisoikeuttaan sellaisessakin tilanteessa, jossa hän ei kykene enää ilmaisemaan omaa tahtoaan. Tämän vuoksi ne kannattaisi tehdä edes varmuuden vuoksi.

Opinnäytetyössä selvitän nuorten tietoisuutta edunvalvontavaltuutuksesta ja hoitotahdosta. Toteutan tutkimuksen kartoituksen avulla, jonka tavoitteena on selvittää, ovatko nuoret tehneet edunvalvontavaltuutusta tai hoitotahtoa, ja minkä verran he tietävät näihin asiakirjoihin liittyvistä asioista. Lisäksi selvitän, mitä kautta nuoret haluaisivat löytää tietoa näistä asiakirjoista.

Aloitan tutkimukseni teoriataustalla, jossa kerron taustaa edunvalvontavaltuutuksesta ja hoitotahdosta. Käsittelen myös perinteisen edunvalvonnan lyhyesti, jotta sen eron edunvalvontavaltuutukseen ymmärtäisi paremmin. Lähteinä olen käyttänyt lainsäädäntöä, oikeuskäytäntöä, hallituksen esityksiä sekä oikeuskirjallisuutta. Tutkimusmenetelmänä käytän internet-kyselyä, jossa on monivalintakysymyksiä sekä lopussa yksi avoin kysymys. Tutkimusaineistoni koostuu 51:n alle 30-vuotiaan nuoren antamista vastauksista.

Tutkimukseni perusteella voidaan todeta, että nuoret ovat tehneet asiakirjoja hyvin vähän, mutta heillä on kuitenkin jonkin verran tietoa niihin liittyvistä asioista. Vastanneista nuorista yksikään ei ollut tehnyt edunvalvontavaltuutusta, mutta hoitotahdon oli tehnyt kuusi vastaajaa.

Asiasanat: edunvalvonta, edunvalvontavaltuutus, edunvalvontavaltakirja, hoitotahto, itsemääräämisoikeus

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Program in Business Economics, Option of Law and Administration

Author: Karoliina Rajaniemi

Title of thesis: Awareness of continuing power of attorney and living will among young adults

Supervisor: Pentti Seppänen

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2020 Number of pages: 44+4

It might be a general conception that creation of continuing power of attorney and living concern only the elderly. However, on the contrary, these documents should be prepared when a person is young and healthy. Something unexpected can happen at any time and creating these documents then can be too late. The documents are valid only if the person is able to understand the content and significance of them.

The purpose of this thesis was to study if young people are aware of the concepts of continuing power of attorney and living will. The documents are important but in Finland these documents are drafted very seldom. The documents allow a person to use the right of self-determination in such situations where a person is unable to express his or her own will. Due to this, the documents are recommended to be prepared.

In the thesis, awareness of the youth on continuing power of attorney and living will were studied. The study was carried out as a survey of which intention was to find out if young people have agreed on continuing power of attorney or living will, and how much information they have related to these documents. Additionally, it was also examined what are the sources and channels through which the youth would like to receive information regarding these documents.

In the theoretical background of the thesis continuing power of attorney and living will were discussed. Furthermore, traditional guardianship was also addressed in order to clarify the differences compared to continuing power of attorney. As main sources legislation, legal praxis, government proposals and legal literature were used. Research method was an online survey which included-ended multiple-choice questions and one open-ended question. The research material consisted of replies provided by 51 persons under 30 years old.

Based on research findings, it can be stated that young people had created these documents very seldom. However, they had some previous knowledge on the matters related to the documents. None of the respondents had done the continuing power of attorney but six of them had done the living will.

Keywords: guardianship, continuing power of attorney, power of attorney, living will, self-determination

SISÄLLYS

LYHENTEET.....	6
1 JOHDANTO.....	7
2 EDUNVALVONTA.....	9
2.1 Edunvalvojan määrääminen ja tehtävän lakkaaminen.....	9
2.2 Edunvalvojan tehtävät.....	10
3 EDUNVALVONTAVALTUUTUS.....	12
3.1 Edunvalvontavaltuutettu ja hänen varahenkilönsä.....	13
3.2 Edunvalvontavaltuutuksen tekeminen.....	14
3.3 Valtuuttajan ja valtuutetun asema.....	16
3.4 Edunvalvontavaltuutetun toimivalta.....	17
3.5 Edunvalvontavaltuutetun toiminnan valvonta.....	18
4 HOITOTAHTO.....	22
4.1 Hoitotahdon laatiminen.....	23
4.2 Hoitotahdon sisältö ja voimassaolo.....	24
4.3 Hoitotahdon ja edunvalvontavaltuutuksen keskinäinen suhde.....	25
5 TUTKIMUSAINEISTO- JA MENETELMÄ.....	27
5.1 Aineisto.....	27
5.2 Menetelmä.....	27
6 AINEISTOANALYYSI.....	29
6.1 Nuorten tietoisuus edunvalvontavaltuutuksesta.....	29
6.2 Nuorten tietoisuus hoitotahdosta.....	33
7 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	39
8 POHDINTA.....	41
LÄHTEET.....	43
LIITTEET.....	45

LYHENTEET

EOA	Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu
EVVL	Laki edunvalvontavaltuutuksesta 648/2007
HE	Hallituksen esitys
HolhL	Laki holhoustoimesta 442/1999
KKO	Korkein oikeus
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
PotL	Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992

1 JOHDANTO

”Vanhustyön keskusliiton tekemän selvityksen mukaan vain 18 prosenttia yli 50-vuotiaista suomalaisista on tehnyt kirjallisen hoitotahdon ja vain 12 prosenttia edunvalvontavaltuutuksen. Ammattilaisten mielestä sellainen olisi tarpeen olla jokaisella täysi-ikäisellä.” (Kukkonen 2019, viitattu 11.11.2019.) Kuten tästä selvityksestä voidaan todeta, niin vain harva yli 50-vuotias suomalainen on tehnyt edunvalvontavaltuutuksen ja hoitotahdon. Oletan, että nuorten osalta luvut ovat vielä pienemmät.

Opinnäytetyöni tarkoituksena on selvittää nuorten tietoisuutta edunvalvontavaltuutuksesta ja hoitotahdosta. Sain idean aiheeseen harjoittelupaikaltani, mutta työtä ei ole toteutettu toimeksiantona. Tutkimuksen kohteeksi on valittu alle 30-vuotiaat nuoret. Työn tavoitteena on selvittää, ovatko nuoret tehneet näitä asiakirjoja ja ovatko he tietoisia näihin liittyvistä asioista. Lisäksi selvitän, mistä nuoret haluaisivat löytää tietoa edunvalvontavaltuutuksesta ja hoitotahdosta.

Tutkimusmenetelmänä käytän kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta. Tutkimuksen aineiston kerään internet-kyselyn avulla, jolla pyrin kartoittamaan nuorten tietoisuutta edunvalvontavaltuutuksesta ja hoitotahdosta.

Teoriataustassa esittelen ensin perinteisen edunvalvonnan ja sen jälkeen siirryn työn keskeisimpiin aiheisiin eli edunvalvontavaltuutukseen ja hoitotahtoon. Vaikka perinteinen edunvalvonta ei varsinaisesti kuulu opinnäytetyöni aiheeseen, käsittelen sen alussa, jotta edunvalvontavaltuutuksen ja sen eron perinteiseen edunvalvontaan verrattuna ymmärtäisi paremmin.

Edunvalvontavaltuutus ja hoitotahto liittyvät molemmat henkilön itsemääräämisoikeuteen. Sillä tarkoitetaan yksilön oikeutta päättää omista asioistaan, jonka edunvalvontavaltuutus ja hoitotahto mahdollistavat. (Antila 2007, 4; Mäki-Petäjä-Leinonen 2013, 125.) Sekä edunvalvontavaltuutus että hoitotahto liittyvät usein siihen aikaan, kun henkilö ei enää kykene määräämään omista asioistaan, joten oli luontevaa valita ne molemmat tutkimukseni kohteeksi.

Opinnäytetyön aihe on tärkeä ja hyödyllinen, sillä sen tavoitteena on selvittää nuorten tietoisuutta edunvalvontavaltuutuksesta ja hoitotahdosta. Esimerkiksi hoitotahdon on laatinut vain harva suomalainen, vaikka siitä olisi iso apu omaisille ja hoitajille päätöksenteossa (Ahlblad 2019, 30). Toivon

tämän opinnäytetyön lisäävään nuorten tietoisuutta näiden asiakirjojen tärkeydestä, ja sitä kautta lisäävän myös asiakirjojen tekoa. Moni nuori saattaa ajatella, ettei heillä ole vielä tarvetta edes ajatella edunvalvontavaltuutuksen ja hoitotahdon tekemistä, mutta jokaisen olisi tärkeää varautua tulevaan tekemällä nämä asiakirjat valmiiksi jo nuorena.

2 EDUNVALVONTA

Holhoustoimilain (HolhL 442/1999) 1 §:n mukaan edunvalvonnan tarkoitus on valvoa sellaisten henkilöiden etua ja oikeuksia, jotka eivät voi itse pitää huolta taloudellisista asioistaan esimerkiksi vajaavaltaisuuden, sairauden tai poissaolon vuoksi. Vajaavaltaisella tarkoitetaan joko alle 18-vuotiaasta henkilöä tai yli 18-vuotiaasta henkilöä, joka on julistettu vajaavaltaiseksi (HolhL 2 §). Myös henkilölle, joka ei ole vajaavaltainen, voidaan määrätä edunvalvoja, mikäli hän tarvitsee tukea esimerkiksi taloudellisten asioiden hoitamisessa. Mikäli edunvalvojan määrääminen ei riitä turvaamaan hänen etuaan, voidaan hänen toimintakelpoisuuttaan rajoittaa. (HolhL 3 §.)

Usein ajatellaan, että edunvalvonta koskee vain vanhoja ihmisiä. Asia ei kuitenkaan ole niin, sillä edunvalvonnassa on myös paljon nuoria henkilöitä. Nuorten edunvalvonnan tarve johtuu usein velkaantumisesta. (Tornberg & Kuuliala 2015, 3–4.) Nykyisin edunvalvontaan tulee myös entistä enemmän päihde- ja mielenterveysongelmista kärsiviä nuoria, jotka tarvitsevat edunvalvonnan palveluita pitkään (HE 203/2010 vp, 4).

2.1 Edunvalvojan määrääminen ja tehtävän lakkaaminen

HolhL 8 §:n mukaan tuomioistuin voi määrätä edunvalvojan yli 18-vuotiaalle, joka on kykenemätön valvomaan omaa etuaan tai huolehtimaan itseään tai varallisuuttaan koskevista asioista esimerkiksi sairauden tai henkisen toiminnan häiriintymisen vuoksi. Tarvittaessa holhousviranomaisen tulee tehdä hakemus käräjäoikeudelle edunvalvojan määräämiseksi. Edunvalvoja voidaan määrätä, mikäli valvottava ei vastusta tätä. Tosin vaikka hän vastustaisi, edunvalvoja voidaan määrätä, jos vastustamiselle ei ole riittävästi aihetta. Edunvalvojan tehtävä voidaan rajata koskemaan tiettyä asiaa tai omaisuutta.

Korkeimman oikeuden tapaus (KKO:2009:7) käsittelee edunvalvojan määräämisen perusteita tilanteessa, jossa päämies vastustaa edunvalvojan määräämistä. Tapauksen henkilöllä on huomattavasti omaisuutta, eikä hän terveydentilansa vuoksi pysty hoitamaan varallisuuttaan koskevia asioita. Henkilön talletukset ja sijoitusrahasto-osuudet ovat pankin hoidettavana, minkä vuoksi hän ei ole kokenut tarvetta edunvalvojalle ja on täten vastustanut sellaisen määräämistä. Hovioikeus on katsonut, että henkilö on lääketieteellisin perustein edunvalvonnan tarpeessa, mutta koska hänen

varallisuutensa on näytetty olevan asianmukaisessa hoidossa, edunvalvonnan vastustamiselle on ollut riittävät perusteet. Ihmisen itsemääräämisoikeutta tulee kunnioittaa niin pitkälle kuin se on mahdollista, joten edunvalvojan määräämiselle ei ollut riittävää perustetta.

Tarvittaessa itselleen voi hakea edunvalvontaa, jolloin puhutaan oma-aloitteisesta edunvalvonnasta (Tornberg & Kuuliala 2015, 72). Digi- ja väestötietovirasto voi määrätä edunvalvojaksi pyydetyn henkilön, mikäli hakemuksen jättäjä ymmärtää edunvalvonnan merkityksen, suostuu siihen ja hänellä on asioita, jotka vaativat hoitamista. Hakemuksen perusteella Digi- ja väestötietovirasto tekee päätöksen edunvalvojasta. Tarvittaessa hakemus voidaan lähettää edelleen käräjäoikeuden ratkaistavaksi. Tuomioistuimien päättää kuitenkin aina toimintakelpoisuuden rajoittamisesta. (HE 146/1998 vp, 20.)

Edunvalvonta on voimassa joko toistaiseksi tai määräajan, mikäli sellainen on asetettu. Edunvalvoja voidaan määrätä myös tiettyä tehtävää varten, jolloin määräys on voimassa vain sen aikaa, kunnes tehtävä on suoritettu. (HolhL 15.1 §.) Tuomioistuimien vapauttaa edunvalvojan tehtävästään, mikäli hän osoittautuu tehtävään sopimattomaksi tai kykenemättömäksi. Edunvalvoja täytyy vapauttaa tehtävästään myös, jos hän sitä itse pyytää. (HolhL 16.1 ja 16.2 §:t.) Näiden lisäksi edunvalvonta lakkaa, mikäli päämies kuolee tai täyttää 18 vuotta tilanteessa, jossa edunvalvojan tehtävä on perustunut alaikäisyyteen (HolhL 17.1 § 2 ja 4 kohdat).

2.2 Edunvalvojan tehtävät

Edunvalvojan tehtävä on edistää päämiehensä etua yksilöllisesti. Mikäli päämiehen yksilöllisiä tarpeita ei tunnisteta tai oteta huomioon, voidaan puhua jopa ihmisarvon loukkaamisesta. Edunvalvonta muotoutuu siis päämiehen tarpeet huomioon ottaen jokaiselle yksilöllisesti, ja edunvalvoja valitaan niin, että kyseinen edunvalvoja on päämiehen edun mukainen. On tärkeää muistaa, että edunvalvoja määrätään päämiestä varten eikä toisinpäin. Edunvalvojan tulee toimia päämiehensä etua ajatellen, eikä esimerkiksi omaa tehokkuuttaan ajatellen. (Tornberg & Kuuliala 2015, 32–34.)

Edunvalvoja voi yleensä edustaa päämiestään hänen omaisuuteensa tai talouteensa liittyvissä asioissa (HolhL 29.1 §). Joissakin tilanteissa päämiehen edustaminen ei kuitenkaan ole sallittua, esimerkiksi jos vastapuolena on edunvalvojan puoliso tai joku muu, jota kyseinen edunvalvoja edustaa (HolhL 32.2 §). Edustamisen lisäksi edunvalvoja hoitaa päämiehensä omaisuutta niin,

että se voidaan käyttää päämiehen hyväksi. Päämiehelle on jätettävä hänen tarpeisiinsa ja muihin olosuhteisiin nähden kohtuullisesti käyttövaroja ja omaisuutta. (HolhL 37.1 § ja 38.1 §:t.)

Edunvalvojan tehtäviin kuuluu myös huolenpito päämiehestä. Mikäli päämies tarvitsee hoitoa tai kuntoutusta, edunvalvojan tulee huolehtia, että ne järjestyvät päämiehen toivomukset huomioon ottaen. (HolhL 42 §.) Päämiehen toivomuksia on vaikea huomioida, ellei niitä ole selvitetty. Edunvalvojan yhteydenpitoa päämieheen ei voi liikaa korostaa, sillä edunvalvojan tulee tutustua päämieheen henkilökohtaisesti eikä toimia pelkän asiakirja-aineiston mukaisesti. (Tornberg & Kuuliala 2015, 395–396.) Huolenpitoa helpottaa myös edunvalvojan oikeus saada päämiestään koskevat tiedot heti edunvalvonnan alussa, mikäli nämä liittyvät edunvalvojan hoitamiin tehtäviin (HE 146/1998 vp, 71).

Ennen päätöksien tekemistä edunvalvojan tulee tiedustella päämiehensä mielipidettä, mikäli se on asian kannalta tärkeää. Jos päämies ei kykene ymmärtämään asian merkitystä, kuuleminen ei ole tarpeellista. (HolhL 43.1 ja 43.2 §:t.) Tällä säännöksellä on haluttu korostaa yhteistoiminnan merkitystä edunvalvojan ja päämiehen välillä (Tornberg & Kuuliala 2015, 396).

3 EDUNVALVONTAVALTUUTUS

Edunvalvontavaltuutuksella on sama tavoite, kuin perinteisellä edunvalvonnalla, mutta valtuutuksen avulla päämies voi itse etukäteen valita valtuutetuksi haluamansa henkilön ja määritellä ne asiat, jotka hän haluaa valtuutetun hoitavan. Kuten olen jo aiemmin tekstissä kertonut, perinteiseen edunvalvontaan asettaminen tapahtuu tuomioistuimen tai holhousviranomaisen päätöksellä, joka tehdään vasta siinä vaiheessa, kun edunvalvonta tulee ajankohtaiseksi. (HE 52/2006 vp, 11.)

Edunvalvontavaltuutus on oikeudellinen instituutio, joka tarjoaa vaihtoehdon perinteiselle edunvalvonnalle. Edunvalvontavaltuutuksen avulla henkilö voi etukäteen valtuuttaa haluamansa henkilön hoitamaan asioitaan, mikäli hän tulee itse kykenemättömäksi hoitamaan niitä esimerkiksi sairauden tai henkisen toiminnan häiriintymisen vuoksi. Edunvalvontavaltuutuksen idea piilee siinä, että valtuutus ei tule voimaan vielä silloin, kun valtuuttaja allekirjoittaa sen ja kun valtakirja on todistettu oikeaksi. Edunvalvontavaltakirjalla varaudutaan siihen mahdollisuuteen, että henkilö on joskus tulevaisuudessa edunvalvonnan tarpeessa. Edunvalvontavaltakirjalle ei siis välttämättä tule koskaan mitään käyttöä. (Antila 2007, 2; Kangas 2019, 267.)

Tarkoituksperältään edunvalvontavaltuutus ja edunvalvojan määrääminen ovat siis pitkälti samat. Olennainen ero on kuitenkin se, että edunvalvontavaltuutuksessa kyse on henkilön omaan tahdonilmaisuuksiin perustuvasta edustuksesta. (Antila 2007, 2.) Valtuuttaja määrittää tällöin itse ne asiat, jotka valtuutus kattaa. Valtuutettu voidaan oikeuttaa edustamaan valtuuttajaa sekä taloudellisissa asioissa että hänen henkilökohtaisissa asioissaan. Lisäksi valtuutettu voidaan valtuuttaa edustamaan valtuuttajaa tämän henkilöä koskevissa asioissa, joiden merkitystä hän ei kykene ymmärtämään silloin, kun valtuutusta olisi käytettävä. (LaVM 29/2006 vp, 1; EVVL 2.1 §.) Edunvalvontavaltakirjan tehtävänä on siis osoittaa kolmansille osapuolille, mihin toimiin valtuutettu on kelpoinen (Ossa 2009, 13).

Edunvalvontavaltuutusta koskevan lain 2 § aiheuttaa välillä ristiriitoja. Tästä esimerkkinä eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu diaarinumerolla 2562/4/14. Ratkaisussa käsitellään sitä, miten kuntayhtymä ei ole ymmärtänyt edunvalvontavaltakirjan määräystä valtuuttajan tarkoittamalla tavalla. Kyseessä on monisairas vanha ihminen, joka on sairaalahoidossa. Hänen edunvalvontavaltuutetun toimii hänen tyttärensä. Edunvalvontavaltakirjan mukaan tytär edustaa häntä taloudellisissa

asioissa sekä muissa valtuuttajaa koskevissa asioissa, joiden merkitystä hän ei kykene silloin ymmärtämään. Kuntayhtymä ei antanut tyttarelle hänen pyytämiään potilaan hoitoa koskevia tietoja, sillä se tulkitsti, että edunvalvontavaltakirja koski vain potilaan taloudellisia asioita, ja tietojen luovuttaminen olisi rikkonut potilaan tietosuojaa. Tytär valitti asiasta, jonka jälkeen Digi- ja väestötietovirasto ilmoitti, että valtakirja valtuuttaa tyttären hoitamaan myös potilaan terveydellisiä asioita, ja näin ollen potilaan hoitoa koskevat tiedot lähetettiin tyttarelle.

Holhousviranomaisen tulee valvoa edunvalvojan toimintaa, oli kyseessä sitten perinteinen edunvalvonta taikka edunvalvontavaltuutus. Edunvalvontavaltuutetun toimintaa valvoo se holhousviranomaisen, joka on vahvistanut edunvalvontavaltuutuksen. Perinteisessä edunvalvonnassa valvonta kuuluu sille holhousviranomaiselle, jonka toimialueella edunvalvonnassa olevalla on kotikunta. (HolhL 46.1 §; EVVL 29.1 §.) HolhL 84.2 §:n mukaan edunvalvonnasta puhuttaessa holhousviranomaisena toimii Digi- ja väestötietovirasto.

3.1 Edunvalvontavaltuutettu ja hänen varahenkilönsä

Valtuuttajan asioidenhoidon onnistumisen kannalta on ratkaiseva merkitys sillä, kuka hänen valtuutettunaan toimii. Valtuutetun valinta perustuu valtuuttajan itsemääräämisen käyttämiseen, jonka vuoksi laki ei juurikaan puutu valtuutetun valitsemiseen. Valtuuttaja saa melko vapaasti harkita, ketä kohtaan hän tuntee sellaista luottamusta, jota edunvalvontavaltuutuksen antaminen edellyttää. Ainoa lakiin perustuva rajoitus on se, että valtuutetun tulee olla luonnollinen henkilö. Mikäli valtuutetuksi voitaisiin määrätä oikeushenkilö, valtuuttaja ei voisi yhtä tehokkaasti vaikuttaa siihen, kuka henkilö hänen asioitaan lopulta hoitaa. (Antila 2007, 25; EVVL 3 §.)

Valtuuttaja voi nimetä itselleen useita valtuutettuja esimerkiksi niin, että toinen edustaa häntä taloudellisissa asioissa ja toinen hänen henkilökohtaisissa asioissaan. Tällöin kyseessä on kaksi erillistä valtuutusta, joten on järkevintä laatia kaksi erillistä edunvalvontavaltakirjaa. Valtuuttaja voi määrätä useita valtuutettuja myös samaan tehtävään. Selvyiden vuoksi tällaisessa tilanteessa valtakirjassa tulisi nimenomaisesti määrätä, ovatko valtuutetut kelpoisia edustamaan valtuuttajaa vain yhdessä, vai myös yksinään. Mikäli valtakirjassa ei ole määräystä tästä, niin lähtökohtaisesti valtuutetuilla on kelpoisuus edustaa valtuuttajaa vain yhdessä. (Antila 2007, 27.)

EVVL 4.1. §:n mukaan valtuuttaja voi nimetä itselleen myös varavaltuutetun, mikäli alun perin valtuutettu henkilö ei pysty tilapäisesti hoitamaan tehtäväänsä esimerkiksi sairauden tai esteellisyyden vuoksi. Toisen henkilön voi valtuuttaa myös siltä varalta, ettei valtuutettu ota tehtävää vastaan, luopuu siitä tai tulee pysyvästi estyneeksi hoitamaan tehtäväänsä, jolloin puhutaan toissijaisesta valtuutuksesta. Varavaltuutetun ja toissijaisen valtuutetun erona on se, että varavaltuutettu on tarkoitettu väliaikaiseksi järjestelyksi ja toissijainen taas pysyväksi järjestelyksi. Valtuuttaja voi halutessaan nimetä varavaltuutetuksi ja toissijaiseksi valtuutetuksi saman henkilön. On myös mahdollista nimetä useita varavaltuutettuja ja toissijaisia valtuutettuja. Tällöin valtakirjaan tulisi merkitä heidän ensisijaisuusjärjestyksensä. (Antila 2007, 28.)

3.2 Edunvalvontavaltuutuksen tekeminen

Edunvalvontavaltuutuksen voi tehdä kuka tahansa 18 vuotta täyttänyt, joka kykenee ymmärtämään valtakirjan merkityksen (EVVL 5 §). Valtakirjaa tehdessä valtuuttajan tulee olla oikeustoimikelpoinen, vaikka valtuutus kohdistuukin yleensä aikaan, jolloin oikeustoimikelpoisuus on menetetty. Täysi-ikäisyyttä taas edellytetään, koska edunvalvontavaltuutuksen antaminen on luonteeltaan niin merkittävä ja harkintaa vaativa oikeustoimi. (HE 52/2006 vp, 19.)

Edunvalvontavaltakirja tehdään kirjallisesti. Valtuuttaja allekirjoittaa valtakirjan tai tunnustaa siinä olevan allekirjoituksensa kahden todistajan läsnä ollessa. Tämän jälkeen todistajat todistavat valtakirjan allekirjoituksillaan. Todistajien tulee tietää, että asiakirja tehdään edunvalvontavaltuutusta varten, mutta valtuuttajan ei tarvitse kertoa sen sisältöä heille. (EVVL 6.1 §.) Todistajien avulla pyritään siihen, että valtakirjan oikeaperäisyys voitaisiin todistaa, kun valtuuttaja on jo menettänyt toimintakykynsä (HE 52/2006 vp, 19). EVVL 6.2 §:n mukaan valtakirjasta on käytävä ilmi seuraavat asiat: valtuuttamistarkoitus, valtuuttaja ja valtuutettava, asiat, joissa valtuutetulla on oikeus edustaa valtuuttajaa sekä määräys, jonka mukaan valtuutus tulee voimaan, mikäli valtuuttaja tulee esimerkiksi sairauden tai henkisen toiminnan häiriintymisen vuoksi kykenemättömäksi huolehtimaan asioistaan. Näillä valtakirjan muotovaatimuksilla pyritään siihen, että valtuuttaja harkitsee tarpeeksi valtuutuksen sisältöä ja tarpeellisuutta. Valtakirja on pätemätön, mikäli muotovaatimuksia ei ole noudatettu. (HE 52/2006 vp, 19.)

Todistuslausumalla tarkoitetaan sitä, että todistajien on merkittävä allekirjoitustensa yhteyteen yhteystietonsa ja syntymäaikansa, sekä todistamispaikka ja -aika. Lisäksi on mainittava, että he ovat

olleet läsnä samanaikaisesti, kun valtakirja on tehty. Todistajien tulee lisäksi tehdä valtakirjaan merkintä valtuuttajan kyvystä ymmärtää valtakirjan merkitys ja muista asioista, jotka voisivat vaikuttaa valtakirjan pätevyYTEEN. (EVVL 7.1 §.) Valtakirja on kuitenkin pätevä, ja se voidaan vahvistaa, vaikka todistuslausumaa ei olisi sisällytetty siihen. Vaikka todistuslausuma ei ole pakollinen, on kuitenkin hyvä käytäntö, että valtakirjaan liitettäisiin todistuslausuma ja lääkärinlausunto valtuuttajan terveydentilasta valtakirjan tekohetkellä. Lääkärinlausunto on tärkeää liittää valtakirjaan etenkin silloin, kun on syytä epäillä, ymmärtääkö valtuuttaja tekemäänsä valtakirjaa esimerkiksi vanhuuden sairauden vuoksi. (HE 52/2006 vp, 20.)

EVVL 8 §:ssä mainitaan valtakirjan todistajiin liittyviä kelpoisuusvaatimuksia. Valtakirjan todistajana ei saa olla alle 18-vuotias henkilö eikä henkilö, joka ei kykene ymmärtämään todistamisen merkitystä. Todistajana ei myöskään saa toimia valtuuttajan puoliso tai lähisukulainen. Myöskään itse valtuutettu, hänen puolisonsa tai lähisukulaisansa ei voi toimia todistajana. Valtakirja on pätemätön, mikäli todistajana on ollut henkilö, joka ei ole ollut näiden sääntöjen mukaan kelpoinen todistamaan valtakirjaa (HE 52/2006 vp, 21). Todistajien kelpoisuus kannattaa selvittää jo alussa tarkasti. Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisussa (EOAK/5287/2017) Digi- ja väestötietovirasto päätti peruuttaa vahvistetun edunvalvontavaltuutuksen ja tehdä käräjäoikeudelle hakemuksen edunvalvojan määräämisestä, sillä aikaisemmin tehdyssä edunvalvontavaltuutuksessa todistajina toimi valtuutetun tytär ja hänen puolisonsa, jotka ovat siis esteellisiä toimimaan todistajina. Myöskään todistuslauselma ei vastannut laissa säädettyä muotoa, mutta tämä muotoseikka ei tehnyt valtakirjasta kuitenkaan pätemätöntä, vaikka sekin mainittiin kantelussa.

Edunvalvontavaltuutuksen syntymiseen ei riitä vain se, että valtuuttaja tekee valtakirjan (HE 52/2006 vp, 21). Kun edunvalvontavaltuutus on tehty, se annetaan valtuutetun haltuun joko luovuttamalla valtakirja hänelle tai muutoin ilmoittamalla siitä valtuutetulle (EVVL 9 §). Mahdollisten myöhempien todisteluvaikeuksien välttämiseksi olisi kuitenkin parasta, että valtakirja luovutetaan valtuutetun haltuun osoitukseksi siitä, että valtakirja on olemassa (HE 52/2006 vp, 21).

Edunvalvontavaltuutus tulee voimaan, kun holhousviranomaisen vahvistaa sen valtuutetun hakemuksesta. Ennen vahvistamista pitää varmistaa, että valtuuttaja oli yli 18-vuotias tehdessään valtakirjan ja että valtakirja on tehty säädetyllä tavalla. Valtuutus voidaan vahvistaa vasta sitten, kun valtuuttaja on tullut pääasiallisesti kykenemättömäksi huolehtimaan valtuutusta koskevia asioita. (EVVL 24.1 §.) Vaikka nämä asiat olisivat kunnossa, valtuutusta ei saa vahvistaa, mikäli on il-

meistä, ettei valtuuttaja kyennyt ymmärtämään valtakirjan merkitystä sitä tehdessään. Mikäli todistajat eivät ole olleet kelpoisia, valtuutusta ei saa vahvistaa. Valtuutusta ei myöskään saa vahvistaa, mikäli on perusteltua epäillä, että valtuutettu on sopimaton tai kykenemätön toimimaan valtuutetuna. Jos valtuuttajalla on edunvalvoja, joka hoitaa valtuutusta koskevia asioita, valtuutusta ei myöskään voida vahvistaa. (EVVL 24.2 §.) Tehtävään kykenemättömällä valtuutetulla voidaan tarkoittaa esimerkiksi henkilöä, jolle on määrätty edunvalvoja. Sopimaton valtuutettu olisi esimerkiksi henkilö, joka on tuomittu rangaistukseen kavalluksesta tai luottamusaseman väärinkäytöstä. (HE 52/2006 vp, 33.)

3.3 Valtuuttajan ja valtuutetun asema

Edunvalvontavaltuutuksen vahvistaminen ei tarkoita sitä, että valtuuttaja menettäisi oikeustoimikelpoisuutensa lain nojalla. Eli vaikka valtuutus vahvistetaan, se ei tarkoita sitä, että valtuuttajalta puuttuisi oikeustoimikelpoisuus. Mikäli valtuuttaja on oikeustoimikelpoinen, ja valtuutettu ja valtuuttaja ovat eri mieltä jostakin oikeustoimesta, on valtuuttajan kanta ratkaiseva. (Antila 2007, 106.)

Mikäli valtuutettu ylittää valtuutukseen perustavan kelpoisuutensa oikeustoimia tehdessään, oikeustoimi ei sido valtuuttajaa (EVVL 15.1 §). Kelpoisuuden ylittämällä tarkoitetaan sitä, että valtuutettu tekee oikeustoimen, jonka tekemiseen hänellä ei ole oikeutta joko valtuutuksen sisällön tai lain perusteella. Kelpoisuuden ylittämistä on esimerkiksi se, että valtuutus on rajoitettu koskemaan pelkkää irtainta omaisuutta, mutta valtuutettu ostaisi tai myisi kiinteistön valtuutuksen nojalla valtuuttajan nimiin. (HE 52/2006 vp, 25.)

Valtuutetun velvollisuutena on toimiessaan pitää tunnollisesti huolta valtuuttajan oikeuksista sekä edistää hänen parastaan. Valtuutetun tulee tiedustella valtuuttajan mielipidettä ennen kuin hän tekee päätöksen tehtäviinsä kuuluvista asioista, mikäli asia on valtuuttajan kannalta tärkeä ja kuuleminen voi tapahtua ilman suurempia ongelmia. Mikäli valtuuttaja ei kykene ymmärtämään asian merkitystä, ei kuulemista pidetä tarpeellisena. (EVVL 16.1 ja 16.2 §:t.) Jos valtuuttajan tila on sellainen, että hän on ajoittain oikeustoimikelpoinen ja ajoittain ei, tulee valtuutetun pyrkiä kuulemaan häntä hyvissä ajoin ennen tärkeän päätöksen tekemistä (Antila 2007, 97). Valtuuttajan mielipiteen tiedustelun tarkoituksena on korostaa valtuuttajan ja valtuutetun yhteistyön merkitystä (HE 52/2006 vp, 26).

Lain edunvalvontavaltuutuksesta 16.3 §:n mukaan valtuutetun tulee pitää valtuuttajan rahat ja varat erillään omista varoistaan. Valtuuttajan rahavarat tulee tallettaa eri pankkitilille kuin valtuutetun omat rahavarat. Varojen erillään pitäminen on tärkeää esimerkiksi sen vuoksi, että valtuuttajaa voidaan suojata valtuutetun velkoja vastaan. Jos valtuutetulla on velkaa ja molempien rahavaroja säilytetään samalla pankkitilillä, on riskinä se, että myös valtuuttajan varat joutuvat ulosmittaukseen. (HE 52/2006 vp, 26.)

Mikäli valtuutettu ei pysty hoitamaan tehtävään esimerkiksi sairauden tai esteellisyyden vuoksi, eikä valtuuttaja ole nimennyt varavaltuutettua, voi käräjäoikeus tai valtuutetun pyynnöstä holhousviranomaisen määrätä edunvalvojan valtuutetun tehtäviin. Tällaiseen tarkoitukseen määrätyn edunvalvojan tehtävä lakkaa, kun valtuutettu ja edunvalvoja tekevät yhdessä ilmoituksen holhousviranomaiselle valtuutetun esteellisyyden lakattua. (EVVL 21 §.)

EVVL 22 §:n mukaan valtuutetulla on oikeus palkkioon ja kulujen korvaukseen. Mikäli näistä ei ole erikseen sovittu, eikä valtuuttaja ole niistä määrännyt, valtuutetulla on oikeus saada korvaus tarpeellisista kuluistaan valtuuttajan varoista sekä kohtuullinen palkkio tehtävän laatu ja laajuus huomioiden. Lähtökohtana on kuitenkin se, että valtuutettu ja valtuuttaja sopivat palkkion ja kulukorvauksen perusteista keskenään. Toinen vaihtoehto on se, että valtuuttaja antaa yksipuolisesti määräyksiä palkkion ja kulukorvauksen määrästä. Valtuutetun voidaan katsoa hyväksyneen annetut määräykset, mikäli hän ryhtyy toimimaan valtuuttajan edunvalvojana. (HE 52/2006 vp, 30.)

Valtuutettu on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka hän aiheuttaa valtuuttajalle toimiessaan hänen puolestaan tahallisesti tai huolimattomasti (EVVL 22.1 §). Korvausvelvollisuus syntyy jo pienestäkin huolimattomuudesta. Korvausvelvollisuuteen kuuluu varallisuusvahingot sekä henkilö- ja esinevahingot, jos ne aiheutuvat valtuuttajan puolesta toimiessa. Salassapitovelvollisuutta rikkomalla valtuutettu joutuu myös korvausvastuuseen. (HE 52/2006 vp, 31.) Henkilövahingosta voidaan puhua esimerkiksi silloin, kun valtuutettu on tahallaan tai huolimattomasti antanut suostumuksen valtuuttajan puolesta sellaiseen hoitoon, joka on ollut ilmiselvästi virheellistä (Antila 2007, 150).

3.4 Edunvalvontavaltuutetun toimivalta

Edunvalvontavaltuutukseen perustava edunvalvonta on yksilöllisesti räätälöityä edunvalvontaa. Edunvalvontavaltakirjan avulla valtuutetulla on huomattavasti vapaammat kädet toimia valtuuttajan

tahtoa kunnioittaen kuin määrättyllä edunvalvojalla. Tämä perustuu siihen, että määrätty edunvalvoja on sidottu holhoustoimilakiin, kun taas edunvalvontavaltuutettu on sidottu vain valtakirjassa osoitettuun toimialaan. (Kangas 2019, 269.)

Vaikka valtuuttaja saa itse määrittää ne asiat, jotka valtuutus kattaa, on kuitenkin olemassa joitakin asioita, joihin valtuutettua ei voi määrätä. Valtuutetulla ei ole kelpoisuutta antaa suostumusta avioliittoon tai lapseksi ottamiseen valtuuttajan puolesta. Valtuutettu ei voi myöskään tunnustaa valtuuttajan isyyttä, hyväksyä isyyden tunnustamista taikka tehdä tai peruuttaa testamenttia valtuuttajan puolesta. Valtuutettu ei voi edustaa valtuuttajaa muissakaan sellaisissa asioissa, jotka ovat vastaavalla tavalla henkilökohtaisia. (EVVL 2.3 §.)

EVVL 18 §:n mukaan valtuuttaja voi yksilöidä valtakirjaan perusteet, mikäli hän haluaa, että valtuutetulla on oikeus antaa lahjoja hänen puolestaan. Valtuutettu siis ei saa luovuttaa lahjaa tai valtuuttajan omaisuutta, ellei näitä ole yksilöity valtakirjaan. Väärinkäytösten riski kasvaisi huomattavasti, jos valtuutetulle annettaisiin vapaa oikeus luovuttaa valtuuttajan omaisuutta. Valtakirjaan voidaan esimerkiksi merkitä, että valtuuttajan jokaiselle lapsenlapselle lahjoitetaan joka kolmas vuosi tietty summa rahaa. (HE 52/2006 vp, 27.) Lahjan arvomäärää ei ole rajoitettu, eli valtuuttaja voi oikeuttaa valtuutetun huolehtimaan esimerkiksi maatilan sukupolvenvaihdoksesta taikka kesämökin antamisesta nimetyille lahjansaajalle täysin vastikkeetta (Kangas 2019, 270).

Edunvalvontavaltakirjalla voidaan myös nimenomaisesti määrätä, että valtuutettu saa valtuutuksen nojalla myydä tai luovuttaa kiinteistön, hakea kiinnitystä tai perustaa kiinteistöön panttioikeuden (EVVL 20.1 §). Näiden yksilöintivaatimusten on katsottu turvaavan valtuuttajan asemaa, sillä kiinteistön luovutus tai panttaaminen on yksityishenkilön kannalta erityisen merkittävä oikeustoimi (HE 52/2006 vp, 28).

3.5 Edunvalvontavaltuutetun toiminnan valvonta

Valtuutetun toimintaa valvoo se holhousviranomainen, joka on vahvistanut edunvalvontavaltuutuksen (EVVL 29.1 §). Holhousviranomainen voi siirtää valvonnan toiselle holhousviranomaiselle, esimerkiksi jos valtuuttajan kotikunta muuttuu. Ennen kuin valvonta voidaan siirtää, tulee kuulla sekä valtuutettua ja holhousviranomaista, jolle valvonta siirrettäisiin. (EVVL 29.2 §.)

Mikäli valtuutettu edustaa valtuuttajaa tämän taloudellisissa asioissa, valtuutetun tulee antaa holhousviranomaiselle luettelo niistä valtuuttajan varoista ja veloista, joita hänellä on oikeus edustaa valtuuttajan puolesta. Tämä omaisuusluettelo tulee toimittaa kolmen kuukauden kuluessa edunvalvontavaltuutuksen vahvistamisesta. Jos valtuuttaja saa myöhemmin omaisuutta, jota valtuutetulla on valtuutuksen mukaan oikeus edustaa, tulee luettelo saadusta omaisuudesta antaa viimeistään kuukauden kuluttua. Luetteloa ei tarvitse antaa, mikäli kyseessä on toistuva suoritus, jonka valtuuttaja saa luetteloon merkityn oikeuden nojalla. Holhousviranomainen voi pidentää mainittua määräaika valtuutetun hakemuksesta, mikäli se on tarpeellista esimerkiksi omaisuuden määrän vuoksi. Mikäli valtuuttaja tulee kuolinpesän osakkaaksi ja valtuutetulla on oikeus edustaa valtuuttajaa kuolinpesää koskevissa asioissa, valtuutetun tulee toimittaa holhousviranomaiselle jäljennös perukirjasta kuukauden kuluessa siitä, kun se on toimitettu. (EVVL 30 §.) Luetteloiden antamiselle määrättyjen aikarajojen tarkoituksena on antaa suojaa valtuuttajan taloudellisille eduille (HE 52/2006 vp, 36). EVVL 31 §:n mukaan valtuutetun tulee ilmoittaa luettelossa, että hänen antamansa tiedot ovat oikein eikä hän ole jättänyt mitään tahallisesti mainitsematta.

Valtuutetulla on myös tilinpitovelvollisuus, mikäli hänet on valtuutettu edustamaan valtuuttajaa tämän taloudellisissa asioissa. Tällä tarkoitetaan sitä, että valtuutetun tulee pitää kirjaa valtuuttajan varoista ja veloista sekä tilikauden tapahtumista. (EVVL 32.1 §.) Mikäli valtuutus koskee valtuuttajan edustamista muissa kuin taloudellisissa asioissa, esimerkiksi sairaanhoitoa koskevissa asioissa, valtuutetun tulee pitää sellaista kirjaa, josta hän voi tehdä selon niistä toimenpiteistä, joihin hän on ryhtynyt valtuuttajan puolesta (HE 52/2006 vp, 37; EVVL 32.2 §).

Valtakirjassa voidaan määrätä, että valtuutetun tulee antaa määräajoin holhousviranomaiselle tili, mikäli valtuutettu hoitaa valtuuttajan taloudellisia asioita (EVVL 33.1 §). Säännös on tärkeä sen vuoksi, että valtuuttaja ei välttämättä itse kykene valvomaan valtuutetun toimintaa enää siinä vaiheessa, kun on menettänyt toimintakykynsä. Valtuuttaja saa itse valtakirjassa määritellä, tuleeko valtuutetun toimittaa tili holhousviranomaiselle määräajoin. Kaikki eivät koe tarvetta tälle määräykselle, sillä edunvalvontavaltuutus perustuu omaan tahdonilmaisuun ja valtuuttaja valitsee valtuutetuksi henkilön, johon luottaa. (HE 52/2006 vp, 37.) Vaikka valtakirjassa ei olisikaan määrystä tilin antamisesta, holhousviranomainen pyytää valtuutetulta tilin tehtävien hoidosta, mikäli siihen on syytä. Valtuutettu on velvollinen antamaan pyynnöstä holhousviranomaiselle tilin, tositteet, asiakirjat sekä muut tehtävänsä koskevat tiedot. Valtuutetulla on velvollisuus myös esittää hänen hoidettavanaan olevat arvopaperit. (EVVL 33 §.) Tällä säännöksellä varmistetaan, että hol-

housviranomaisen saa käyttöönsä tarvittaessa aineiston, joka tarvitaan tilin oikeudellisuuden tarkastamiseksi sekä valtuutetun toiminnan valvomiseksi (HE 52/2006 vp, 38). Mikäli valtuutettu ei toimita holhousviranomaisen pyytämiä asiakirjoja, voi holhousviranomaisen määrätä valtuutetun suorittamaan laiminlyödyn toimenpiteen sekä tehostaa määräystään sakon uhalla (HolhL 57.1 §; EVVL 34 §).

Kun edunvalvontavaltuutus lakkaa olemasta voimassa, valtuutetun tulee luovuttaa valtakirja ja hoidossaan oleva omaisuus viipymättä valtuuttajalle, tämän edunvalvojalle, toissijaiselle valtuutetulle taikka muulle sellaiselle henkilölle, joka on oikeutettu valtuuttajan omaisuuteen (EVVL 35.1 §). Se, kenelle omaisuus ja valtakirja on luovutettava, riippuu valtuutuksen lakkaamisen syystä. Jos valtuutettu peruu tehtävänsä tai luopuu siitä, omaisuus luovutetaan pääsääntöisesti valtuuttajalle. Jos valtuutus vahvistetaan toissijaisen valtuutetun hakemuksesta, omaisuus luovutetaan hänelle. Omaisuus tulee luovuttaa edunvalvojalle, mikäli valtuutus lakkaa olemasta sen vuoksi, että valtuuttajalle määrätään edunvalvoja. (HE 52/2006 vp, 38.) Mikäli valtuutus lakkaa olemasta valtuuttajan kuoleman vuoksi, valtuutettu voi luovuttaa omaisuuden sen pesän osakkaan hoidettavaksi, joka voi pitää huolta pesän omaisuudesta. Omaisuuden voi luovuttaa myös pesän yhteishallintoon, mikäli se onnistuu viivytyksettä. (EVVL 35.2 §.) Luovuttamisvelvollisuus koskee valtuutetun hallinnassa olevaa irtainta omaisuutta sekä arvopapereita. Myös sellaiset asiakirjat tulee luovuttaa, jotka ovat tarpeellisia valtuuttajan oikeuksien valvomiseksi ja toteuttamiseksi. (HE 52/2006 vp, 38.)

Kun edunvalvontavaltuutus lakkaa, tulee valtuuttajan antaa viipymättä myös tili tehtävänsä hoitamisesta sille, jolla on oikeus vastaanottaa omaisuus. Henkilöllä, jolla on oikeus omaisuuden vastaanottamiseen, on oikeus myös saada pyynnöstä valtuutetulta päätöstiliin sekä holhousviranomaiselle annettuihin tileihin liittyvät tositteet. (EVVL 36.1 §.) Päätöstili annetaan omaisuuteen oikeutetulle, koska edunvalvontavaltuutus on luonteeltaan yksityisoikeudellinen. Jos päätöstili annettaisiin omaisuuteen oikeutetun sijasta holhousviranomaiselle, tämä yksityisoikeudellisuus ei toteutuisi, ja siitä aiheutuisi holhousviranomaiselle merkittävästi työtä. (HE 52/2006 vp, 39.)

Mikäli valtuutettu kuolee, eikä ehdi ennen kuolemaansa antaa päätöstiliä eikä luovuttaa valtakirjaa ja hoidossaan ollutta omaisuutta, siirtyy valtuutetun velvollisuudet kuolinpesän osakkaille. Mikäli pesä on luovutettu pesänselvittäjän haltuun tai asetettu konkurssiin, velvollisuudet siirtyvät pesänselvittäjälle tai konkurssipesälle. Näin ollen pesän osakkaat, pesänselvittäjä tai konkurssi-

pesän pesänhoitaja ovat velvollisia antamaan päätöstilin sekä luovuttamaan valtakirjan ja omaisuuden siihen oikeutetulle. Sen, kenelle kuolinpesän hallinto kuuluu, täytyy huolehtia valtuuttajan omaisuudesta sen ajan, kun omaisuus on pesän hallussa. (HE 52/2006 vp, 39; EVVL 34 §.)

4 HOITOTAHTO

Hoitotahto on potilaan tahdonilmaisu siitä, miten hän haluaa itseään hoidettavan. Hoitotahto voi olla kirjallinen tai potilasasiakirjoihin kirjattu suullinen ilmaus hoitoon liittyen. Hoitoon liittyvän tahdon voi ilmaista myös suullisesti aina kun siihen kykenee. Kirjallinen hoitotahto tehdään yleensä sellaisen tilanteen varalle, jossa potilas ei ole enää itse kykenevä ilmaisemaan omaa hoitoa koskevaa tahtoaan hoitavalle lääkärille, esimerkiksi vakavan sairauden tai onnettomuuden vuoksi. (Mäki-Petäjä-Leinonen 2013, 132; Lehtonen, Lohiniva-Kerkelä & Pahlman 2015, luku 4, hoitotahto.)

Hoitotahdon muodon ja sisällön saa itse valita. Se voi olla vapaamuotoinen ja yksityiskohtainen kertomus hoitoon liittyvistä toiveista tai omakätisesti allekirjoitettu lomake, jossa lyhyesti todetaan toive, ettei elämää pidennetä tilanteessa, jossa toivoa parantumisesta ei ole. (Ahlblad 2019, 29.)

Potilaslain (PotL 785/1992) 6.1 §:ssä säädetään potilaan itsemääräämisoikeudesta. Tällä tarkoitetaan sitä, että potilasta tulee hoitaa yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Mikäli potilas kieltäytyy tietystä hoidosta tai hoitotoimenpiteestä, häntä tulee hoitaa mahdollisuuksien mukaan toisella lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla, jonka hän hyväksyy. Potilaan tahdosta vakuuttuminen on sitä tärkeämpää, mitä vakavamman potilaan koskemattomuuteen puuttumisesta hoidossa on kysymys (HE 185/1991 vp, 16).

PotL 6.2 §:n mukaan potilaan laillista edustajaa, lähiomaista tai muuta läheistä henkilöä tulee kuulla ennen hoitopäätöksen tekemistä, mikäli täysi-ikäinen potilas ei pysty päättämään hoidostaan esimerkiksi mielenterveydenhäiriön tai kehitysvammaisuuden vuoksi. Näin pyritään selvittämään, millainen hoito vastaisiin parhaiten potilaan tahtoa. Jos selvitystä ei saada, potilasta tulee hoitaa tavalla, jota voidaan pitää hänen henkilökohtaisen etunsa mukaisena. Potilaan suostumus hoitoon on erityisen tärkeää selvittää silloin, kun hoitoon liittyy vaaratekijöitä tai valittavana on eri hoitovaihtoehtoja (HE 185/1991 vp, 17).

Hoitotahto voi siis olla myös suullinen ilmaisu siitä, miten potilas haluaa häntä hoidettavan tiettyssä hoitotoimenpiteessä. Näin ollen myös alaikäinen voi tehdä hoitotahdon tietyn edellytyksin. Alaikäisen potilaan mielipide hoitotoimenpiteeseen tulee selvittää silloin, kun se on mahdollista hänen kehitystasoonsa ja ikäänsä nähden. Jotta alaikäinen on kykenevä päättämään hoidostaan, tulee

hänen olla riittävän kypsä asian laatuun nähden ja hänelle tulee antaa riittävästi tietoa eri hoitovaihtoehtoista ja niiden seurauksista. Näiden lisäksi pitää selvittää, että hän on harkinnut asiaa huolellisesti ja että hän ilmaisee tahtonsa ilman pakkoa tai painostusta. Mikäli edellä mainitut kriteerit eivät täyty eikä alaikäinen pysty päättämään hoidostaan, häntä tulee hoitaa yhteisymmärryksessä hänen huoltajansa tai laillisen edustajansa kanssa. Myös tällaisessa tilanteessa lasta on kuultava ja hänen mielipiteensä tulee ottaa huomioon hoidossa. (PotL 7 §; HE 108/2014 vp, 28.)

Vaikka potilaan tahtoa ei saada esimerkiksi tajuttomuuden vuoksi selville, hänelle tulee antaa tarpeellinen hoito hänen henkeään ja terveyttään uhkaavan tilanteen vuoksi. Mikäli potilas on kuitenkin aikaisemmin pätevästi ilmaissut hoitoaan koskevan tahtonsa, potilaalle ei saa antaa hänen tahtonsa vastaista hoitoa. (PotL 8 §.)

4.1 Hoitotahdon laatiminen

Hoitotahdossa henkilö voi määrätä sen, kuinka hänestä tulee huolehtia hänen eläessään (Aarnio & Kangas 2015, 305). Hoitotahto sitoo terveydenhuollon ammattihenkilöitä, eli heidän tulee ottaa potilaan tahdonilmaisu huomioon hänen hoidossaan. Hoitotahto voidaan sivuuttaa vain, jos lääkärillä on vahva peruste epäillä, ettei hoitotahto ole pätevä tai vakaa. (Lehtonen ym. 2016, luku 4, hoitotahto.)

Hoitotahdolla ei ole muotovaatimuksia, eli se voidaan laatia joko kirjallisesti tai suullisesti. Kirjallisesti tehty hoitotahto on kuitenkin aina parempi, sillä siitä hoitava lääkäri saa nähtäväksi ja käyttöönsä potilaan vakaan ja pätevän tahdonilmaisun. Hoitotahdon pätevyys ei edellytä todistajia. Pätevän asiakirjan tunnuspiirteiksi riittää ilmaisu, että kyseessä on hoitotahto, tahdon sisältö ja henkilön oma allekirjoitus sekä aika ja paikka. (Lehtonen ym. 2016, luku 4, hoitotahto.) Jotta hoitotahto on pätevä, potilaan tulee lisäksi ymmärtää hoitotahdon sisältö ja sen merkitys (Mäki-Petäjä-Leinonen & Karvonen-Kälkälä 2017, 49). Tämän vuoksi hoitotahto olisi mielestäni hyvä tehdä jo nuorena ja terveenä.

Kirjallisen hoitotahdon voi tehdä joko vapaamuotoisesti tai täyttämällä valmiin hoitotahtolomakkeen, joita löytyy monilta eri verkkosivustoilta. Hoitotahdon voi tallentaa Kansalliseen terveysarkis-

toon, Kantaan, josta terveydenhuollon yksiköt löytävät sen helposti. Se voidaan myös kirjata potilaan sairauskertomukseen tai se voi kulkea potilaan mukana. Läheisille kannattaa kertoa hoitotahdon olemassaolosta ja sijainnista. (Ahlblad 2019, 29–30.)

Hoitotahdon ajatellaan liittyvän vain kuolemaa edeltävään hoitoon, mutta se voi tämän lisäksi pitää sisällään paljon muitakin tahdonilmaisuja. Siinä voidaan valtuuttaa tietty henkilö tekemään päätöksiä potilaan puolesta tai ilmaista toiveita, jotka kuvastavat henkilön uskomuksia ja elämänasennetta. Nämä ilmaisut auttavat potilasta hoitavia henkilöitä toimimaan niin kuin potilas toivoisi itseään hoidettavan. Hoitotahdon laatiminen on tärkeää, sillä se edistää toimintakykyisen henkilön itsemääräämisoikeutta. (Mäki-Petäjä-Leinonen 2013, 132–133.)

4.2 Hoitotahdon sisältö ja voimassaolo

Valmiit hoitotahtolomakkeet sisältävät usein toiveita elämän loppuvaiheen hoidosta sekä elvytyksestä (Mäki-Petäjä-Leinonen 2013, 145). Hoitotahtoon kannattaa kuitenkin antaa muitakin määräyksiä, sillä elämä voi jatkua pitkäänkin vajaakykyisenä, ja sisältää useita eriasteisia hoiva- ja hoitopäätöksiä. Hoitotahtoon voidaan kirjata toiveita hoitopaikkaan liittyvistä asioista, kotihoidon jatkumisesta ja tarvittavasta tuesta. Hoitotahto voi sisältää myös taloudellisiin asioihin liittyviä toiveita, kuten esimerkiksi toiveen siitä, että potilaan omaisuutta käytetään hänen hoitonsa järjestämiseen parhaalla mahdollisella tavalla. (sama, 140–141.) Hoivatoiveet voivat liittyä myös esimerkiksi potilaan lempimusiikin soittamiseen. Myös tällaisia toiveita tulee kunnioittaa ja noudattaa mahdollisuuksien mukaan. (Ahlblad 2019, 29.) Hoivaa koskeviin toiveisiin voi kirjata myös omat mieliruoat ja -juomat sekä esimerkiksi pukeutumiseen, nukkumiseen ja harrastuksiin liittyvät tottumukset. Tällaisista hoivaa koskevista toiveista voidaan käyttää nimitystä hoivatahto. Vaikka tällaiset toiveet ja ohjeet eivät ole juridisesti yhtä sitovia, kuin varsinainen hoitotahto, niistä voi olla hyötyä myös hoitotahdon tulkitsemiseen. Mikäli henkilö haluaa tuoda tällaisia hoivatoiveitaan ilmi, hoitotahto voidaan jakaa kahteen osaan. Ensimmäinen osa on perinteinen hoitotahto, joka sisältää juridisesti sitovia tahdonilmaisuja, ja toiseen osaan henkilö voi esittää hoitoon ja hoivaan liittyvät toiveensa. (Mäki-Petäjä-Leinonen 2013 145, 141.)

Hoitotahtoon voi merkitä halutessaan valtuutuksen, jolla henkilö antaa jonkun läheisensä tehdä hoitoaan koskevat päätökset, mikäli hän ei itse kykene itsenäiseen päätöksentekoon. Tällaisen

hoitotahdon idea perustuu siihen, että tahto tulee noudatettavaksi vasta siinä vaiheessa, kun henkilö ei kykene enää tekemään hoitopäätöksiä itse. (Mäki-Petäjä-Leinonen 2013, 137–138.)

Hoitotahdon laatinut henkilö voi peruuttaa hoitotahtonsa tai muuttaa sen sisältöä milloin tahansa, kunhan hän kykenee ilmaisemaan tahtonsa. Hoitotahdon voi peruuttaa joko suullisesti, kirjallisesti taikka hävittämällä asiakirjan ja siitä tehdyt mahdolliset kopiot. Muutos tai peruutus tulee kirjata yhtä huolellisesti kuin hoitotahdon voimassaolokin. (Lehtonen ym. 2016, luku 4, hoitotahto; Ahlblad 2019, 29–30.)

Vaikka hoitotahdossa saa vapaasti ilmaista omia toiveitaan, niin aina niitä ei kuitenkaan voida välttämättä noudattaa. Tästä hyvä esimerkki on eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu diaarinumerolla 2540/4/15. Siinä otetaan kantaa tilanteeseen, jossa potilas on halunnut, että hänelle juotetaan sakeuttamatonta nestettä aspiraatiosta, eli henkeen vetämisestä huolimatta. Potilaan nieleminen on vaikeutunut ja aspiraation merkkejä on jatkuvasti. Tämän vuoksi lääkäri on ohjeistanut työntekijöitä niin, että potilaalle annettavat nesteet tulee sakeuttaa. Potilas on kuitenkin kertonut hyväksyvänsä sen, että hän saa keuhkokuumeen nesteen aspiroinnin seurauksena. Eli vaikka potilas haluaisi, niin hänelle ei saa antaa sellaista hoitoa, joka voisi todennäköisesti aiheuttaa haittaa hänelle. Potilaalle on kerrottu, että hänellä on oikeus kieltäytyä hoidosta sekä sakeutettujen nesteiden ottamisesta. Koska potilaalle annetun hoidon tulee olla lääketieteellisesti hyväksyttyä, potilaalla ei ole oikeutta saada mitä tahansa haluamaansa hoitoa, eli tässä tapauksessa hänelle ei voida antaa sakeuttamatonta nestettä. Potilaalla on kuitenkin oikeus olla juomatta sakeutettua nestettä.

4.3 Hoitotahdon ja edunvalvontavaltuutuksen keskinäinen suhde

Edunvalvontavaltuutusta ja hoitotahtoa yhdistää itsemääräämisoikeus, eli yksilön oikeus päättää omista asioistaan jo ennalta, mikäli hän tulee kykenemättömäksi päättämään asioistaan. (Antila 2007, 4; Mäki-Petäjä-Leinonen 2013, 125). Potilaslain 6.3 §:n mukaan potilaan laillisen edustajan tai läheisen tulee ottaa huomioon potilaan aiemmin ilmaisema tahto antaessaan suostumusta päätöskyvyttömän potilaan hoitoon. Laillisena edustajana voidaan pitää potilaan edunvalvontavaltuutettua, joka on valtuutettu hoitamaan valtuuttajan henkilökohtaisia asioita. Edunvaltuutetun tulee ottaa huomioon valtuuttajan antama hoitotahto antaessaan hoitosuostumuksen valtuuttajan puolesta. Edunvalvontavaltuutuslaki ja potilaslaki eivät kumpikaan syrjäytä toisiaan säännöksissään. (Antila 2007, 23–24.)

Edunvalvontavaltuutuksen avulla valtuutettu voidaan valtuuttaa hoitamaan paitsi valtuuttajan talouden ja omaisuuteen liittyviä asioita, myös terveyteen ja hoitoon liittyviä asioita. Terveyden- ja sairaanhoitoon liittyviä päätöksiä valtuutettu voi tehdä esimerkiksi hoitopaikan valintaan tai hoitosuositumuksen antamiseen liittyen. Tällaisessa tilanteessa valtuutettu saa valtuuden hoitaa valtuuttajan asioita vain siinä tapauksessa, jos valtuuttaja ei kykene ymmärtämään asian merkitystä sillä hetkellä. Eli vaikka edunvalvontavaltuutus olisi saatettu voimaan Digi- ja väestötietovirastossa, henkilöä koskevissa asioissa päätösvalta pysyy valtuutuksen tekijällä niin kauan, kun hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen. Omat terveydenhoitoon liittyvät tiedot ovat arkaluonteisia, joten terveydenhuollon ammattilaiset eivät voi luovuttaa terveystietoja esimerkiksi potilaan läheisille, elleivät he ole tietoon oikeutettuja, esimerkiksi edunvalvontavaltuutuksen avulla. Edunvalvontavaltuutuksessa voi siis määrätä myös salassa pidettävien tietojen antamisesta. (Suomen muistiasiantuntijat ry 2016, 24, 29, viitattu 8.3.2020.)

Mikäli edunvalvontavaltuutuksen tekijä on tehnyt hoitotahtoon, kannattaa edunvalvontavaltuutukseen kirjata tieto siitä. Tällöin terveyden- ja sairaanhoitoon määrätty edunvalvontavaltuutettu voi tutustua hoitotahtoon ja näin tehdä päätöksiä valtuuttajan hoitotahtoa kunnioittaen. Hoitotahtossa puolestaan määrätään vain hoitoon liittyvistä asioista. Myös kirjalliseen hoitotahtoon kannattaa kirjata maininta mahdollisesta edunvalvontavaltuutuksesta sekä edunvalvontavaltuutetun nimi.

Edunvalvontavaltuutus ja hoitotahto ovat molemmat oikeudellisen ennakkoinnin välineitä, ja niillä on monesti yhteys toisiinsa. (Suomen muistiasiantuntijat ry 2016, 29, 39, viitattu 8.3.2020.)

Edunvalvontavaltakirjaan ja hoitotahtoon voidaan kirjata osittain samoja asioita. Edunvalvontavaltuutukseen voidaan määrittää, että valtuutetulla henkilöllä on oikeus huolehtia hänen terveyden ja sairaanhoidostaan. Myös hoitotahtoon voidaan kirjata valtuutus, jolla henkilö antaa jonkun läheisensä tehdä hoitoaan koskevat päätökset, mikäli hän ei itse kykene itsenäiseen päätöksentekoon. (Mäki-Petäjä-Leinonen 2013, 137; HE 108/2014 vp, 32.)

5 TUTKIMUSAINEISTO- JA MENETELMÄ

5.1 Aineisto

Olen kerännyt tutkimusaineistoni sähköisen Webropol-kyselylomakkeen avulla joulukuussa 2019. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää nuorten tietoisuutta edunvalvontavaltuutuksesta ja hoitotahdosta. Koska tutkimukseni kohteena ovat nuoret, olen pyytänyt vastauksia kyselyyni alle 30-vuotiailta. Olen levittänyt kyselylomaketta omalla Facebook-sivullani ja opiskelijaintra Oivassa. Olen pitänyt kyselyn linkkiä julkisena noin kaksi viikkoa, ja tämän aikana kyselyyn on tullut 51 vastausta. Otan kaikki kyselyyni tulleet 51 vastausta mukaan tutkimukseeni. Vastaajien ikäkeskiarvo on tutkimuksessani 23 vuotta.

Valitsin aineistonkeruutavaksi kyselyn, koska sen avulla sain kerättyä vastauksia nopeasti. Mielestäni kysely sopi parhaiten tällaiseen tutkimukseen. Kyselyn linkkiä pystyi levittämään usealle nettisivustolle, jolloin vastauksista tuli monipuolisia, ja eri-ikäiset nuoret pystyivät vastaamaan siihen.

Kokoamani kyselyn alussa pyysin vastaajilta perustietoina iän sekä tiedon siitä, ovatko he opiskelleet juridiikkaa. Tämän jälkeen selvitin, ovatko vastaajat tehneet edunvalvontavaltuutusta tai hoitotahtoa. Lisäksi kyselylomakkeessani on monivalintakysymyksiä, jotka liittyvät edunvalvontavaltuutukseen ja hoitotahtoon. Niissä pyysin vastaajia valitsemaan heidän mielestään oikean vastauksen. Kysymysten tarkoituksena oli selvittää, kuinka hyvin nuoret ovat tietoisia edunvalvontavaltuutukseen ja hoitotahtoon liittyvistä säännöksistä. Kyselyn lopussa oli myös avoin kysymys, jossa pyysin vastaajia kertomaan, mitä kautta he haluaisivat löytää tietoa edunvalvontavaltuutuksesta ja hoitotahdosta.

5.2 Menetelmä

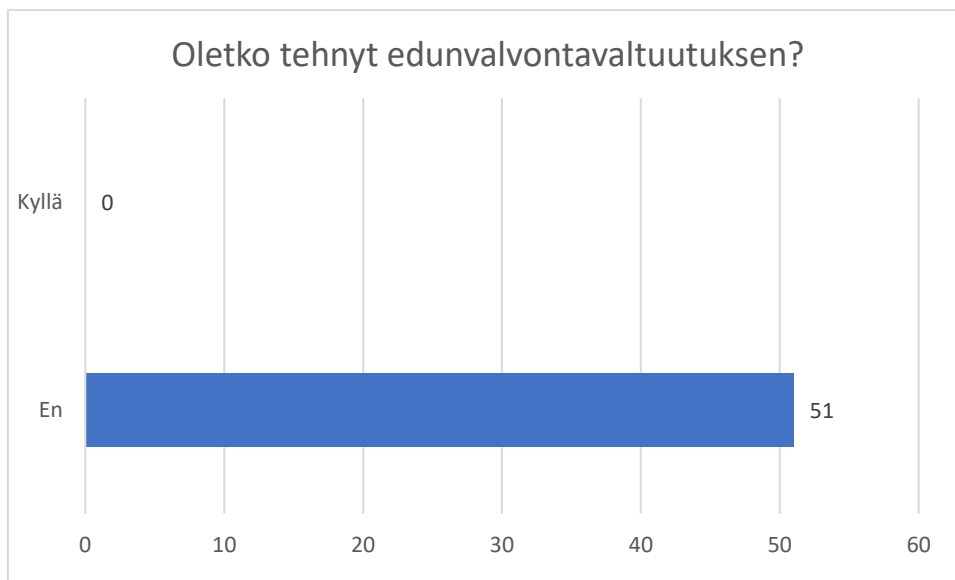
Käsittelen tutkimusaineistoani laadullisesti eli kvalitatiivisesti. Kyseessä on kartoitus, jonka avulla selvitän, ovatko nuoret tehneet edunvalvontavaltuutusta ja hoitotahtoa, ja minkä verran he tietävät niihin liittyvistä asioista.

Olen havainnollistanut nuorten vastauksia palkkikaavioiden avulla, joista selviää, kuinka moni on osannut valita oikean vastauksen. Aluksi kerron, miten vastaajat ovat vastanneet kysymyksiin, minkä jälkeen esittelen juridisista lähteistä poimitut oikeat vastaukset. Olen käyttänyt juridisina lähteinä lakia, oikeuskäytäntöä, hallituksen esityksiä sekä oikeuskirjallisuutta. Avointen vastausten kohdalla olen suurimmaksi osaksi referoinut vastauksia. Olen poiminut avoimista vastauksista mukaan myös yhden suoran lainauksen.

6 AINEISTOANALYYSI

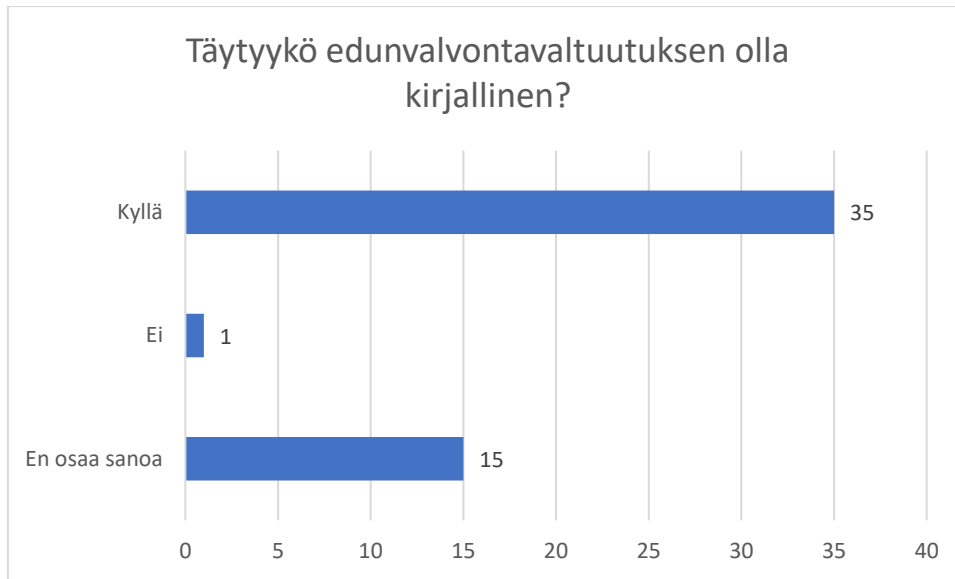
Tässä luvussa esittelen kyselyni tulokset. Aluksi kerron, mitä nuoret ovat vastanneet, minkä jälkeen esittelen juridisista lähteistä löytyvän oikean vastauksen. Aluksi käsittelen edunvalvontavaltuutukseen liittyvät kysymykset ja sen jälkeen hoitotahtoon liittyvät kysymykset. Lopussa on nuorten vastauksia siitä, mitä kautta he haluaisivat löytää tietoa edunvalvontavaltuutuksesta ja hoitotahdosta.

6.1 Nuorten tietoisuus edunvalvontavaltuutuksesta

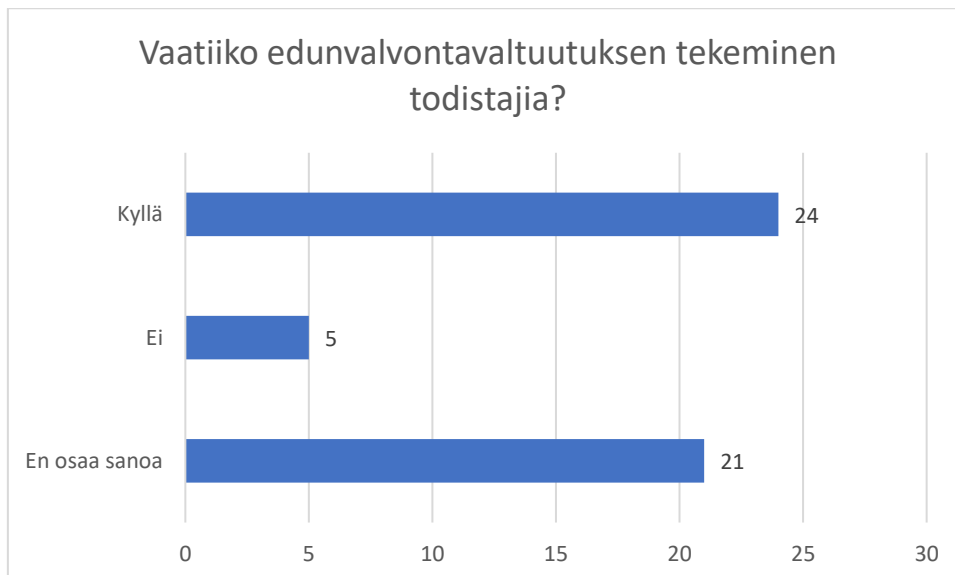
KUVIO 1. Oletko tehnyt edunvalvontavaltuutuksen?

Kuviosta 1 ilmenee, ettei yksikään vastaajista ole tehnyt edunvalvontavaltuutusta. Näin ollen myös kysymykseen, jossa kysyin, mitä kautta nuoret ovat löytäneet tietoa edunvalvontavaltuutuksesta ja sen tekemisestä, ei tullut yhtäkään vastausta.

KUVIO 2. Täytyykö edunvalvontavaltuutuksen olla kirjallinen?

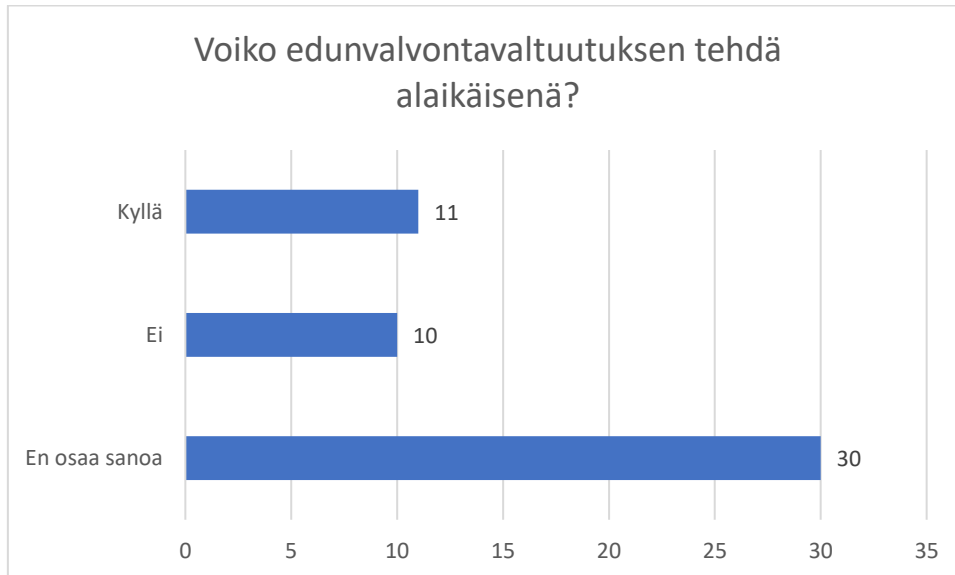
Kuviossa 2 olen selvittänyt vastaajien tietoisuutta siitä, täytyykö edunvalvontavaltuutuksen olla kirjallinen. Vastaajista 35 vastasi vaihtoehdon *kyllä*, 1 vastasi *ei* ja 15 vastaajaa *en osaa sanoa*. Oikea vastaus on *kyllä*, eli edunvalvontavaltuutus on tehtävä kirjallisesti ollakseen pätevä (EVVL 6.1 §). Näin ollen suurin osa vastaajista on tiennyt oikean vastauksen.

KUVIO 3. Vaatiiko edunvalvontavaltuutuksen tekeminen todistajia?

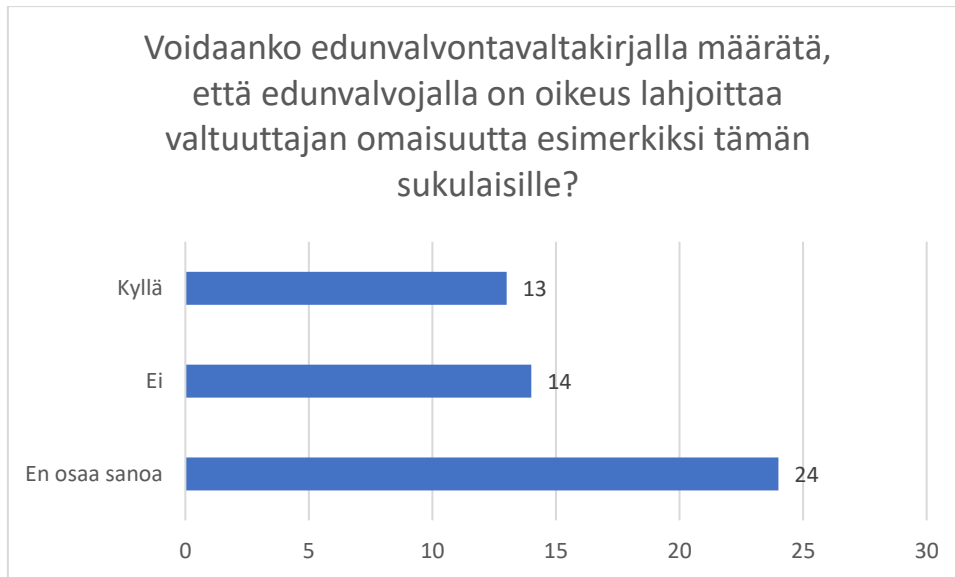
Kuviossa 3 olen selvittänyt, tietävätkö vastaajat, vaatiiko edunvalvontavaltuutuksen tekeminen todistajia. Tähän kysymykseen yksi vastaaja oli jättänyt vastaamatta, joten vastauksia on yhteensä 50. Tähän kysymykseen 24 vastaajaa vastasi *kyllä*, 5 *ei* ja 21 *en osaa sanoa*. Oikea vastaus on

kyllä, eli edunvalvontavaltuutuksen tekeminen vaatii kaksi todistajaa, joiden tulee olla samanaikaisesti läsnä allekirjoittamassa valtakirja tai todistettava siinä olevat allekirjoituksensa (EVVL 6.1 §). Myös tähän kysymykseen suurin osa vastaajista vastasi oikein.

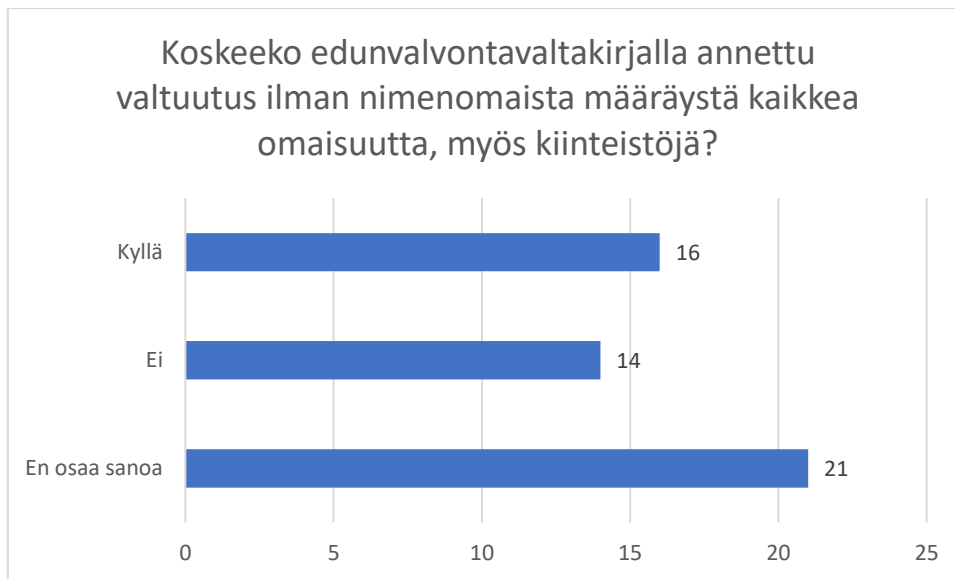
KUVIO 4. Voiko edunvalvontavaltuutuksen tehdä alaikäisenä?

Seuraavaksi kysyin, voiko edunvalvontavaltuutuksen tehdä alaikäisenä. Vastaukset tähän kysymykseen näkyvät kuviossa 4. Siitä ilmenee, että 11 vastaajaa vastasi *kyllä*, 10 *ei* ja loput 30 *en osaa sanoa*. Tähän oikea vastaus on *ei*, sillä vain 18-vuotta täyttänyt on kelpoinen tekemään edunvalvontavaltakirjan (EVVL 5 §). Näin ollen 10 vastaajaa tiesi oikean vastauksen. Tämä kysymys oli vastausten perusteella vaikeampi, sillä suurin osa vastaajista valitsivat vaihtoehdon *en osaa sanoa*.

KUVIO 5. *Voidaanko edunvalvontavaltakirjalla määrätä, että edunvalvojalla on oikeus lahjoittaa valtuuttajan omaisuutta esimerkiksi tämän sukulaisille?*

Loput kysymykset käsittelivät sitä, mitä edunvalvontavaltakirjalla voidaan määrätä. Ensiksi kysyin, voidaanko edunvalvontavaltakirjalla määrätä, että edunvalvojalla on oikeus lahjoittaa valtuuttajan omaisuutta esimerkiksi tämän sukulaisille. Kuviosta 5 ilmenee, että 13 vastaajaa vastasi tähän *kyllä*, 14 *ei* ja suurin osa, eli 24 *en osaa sanoa*. Oikea vastaus tähän kysymykseen on *kyllä*, sillä valtuuttaja voi yksilöidä valtakirjaan lahjoituksen perusteet esimerkiksi niin, että valtuuttajan jokaiselle lapsenlapselle lahjoitetaan joka kolmas vuosi tietty summa rahaa (HE 52/2006 vp, 27; EVVL 18 §). Tämä kysymys arvelutti suurinta osaa vastaajista, joten *en osaa sanoa* vastauksia tuli reilusti eniten. Oikeita vastauksia kertyi 13 kappaletta.

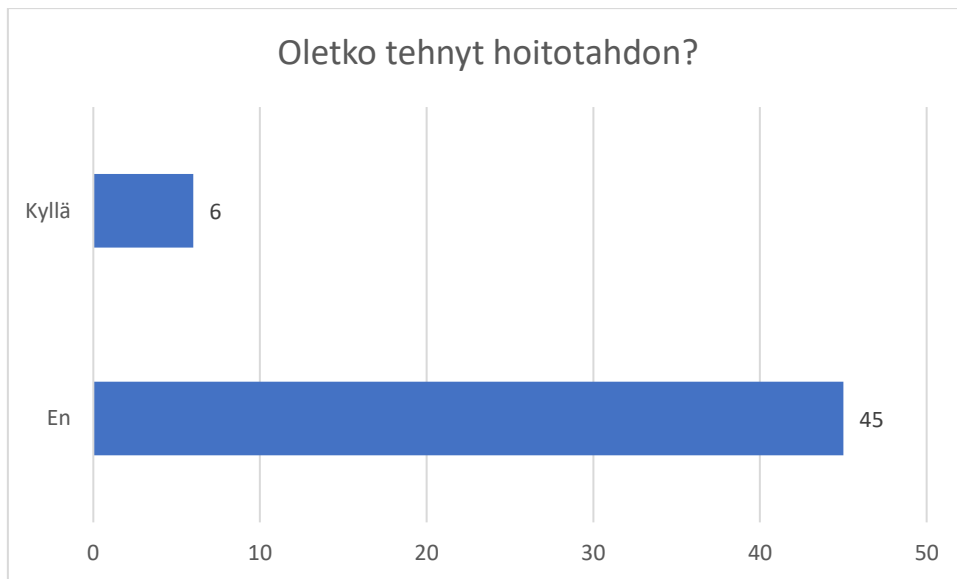

KUVIO 6. Koskeeko edunvalvontavaltakirjalla annettu valtuutus ilman nimenomaista määräystä kaikkea omaisuutta, myös kiinteistöjä?

Viimeisessä edunvalvontavaltuutusta koskevassa kysymyksessä kysyin, koskeeko edunvalvontavaltakirjalla annettu valtuutus ilman nimenomaista määräystä kaikkea omaisuutta, myös kiinteistöjä. Vastaajien vastaukset tähän kysymykseen näkyvät kuviossa 6. Tähän kysymykseen oli vastattu melko tasaisesti kaikkia vaihtoehtoja. 16 vastaajaa vastasi *kyllä*, 14 *ei* ja 21 *en osaa sanoa*. Oikea vastaus on *ei*, sillä valtuutettu voi edunvalvontavaltuutuksen nojalla esimerkiksi myydä tai luovuttaa kiinteistön vain siinä tapauksessa, kun näin on valtakirjassa nimenomaisesti määrätty (EVVL 20.1 §). Näin ollen 14 vastaajaa vastasi oikein kysymykseen.

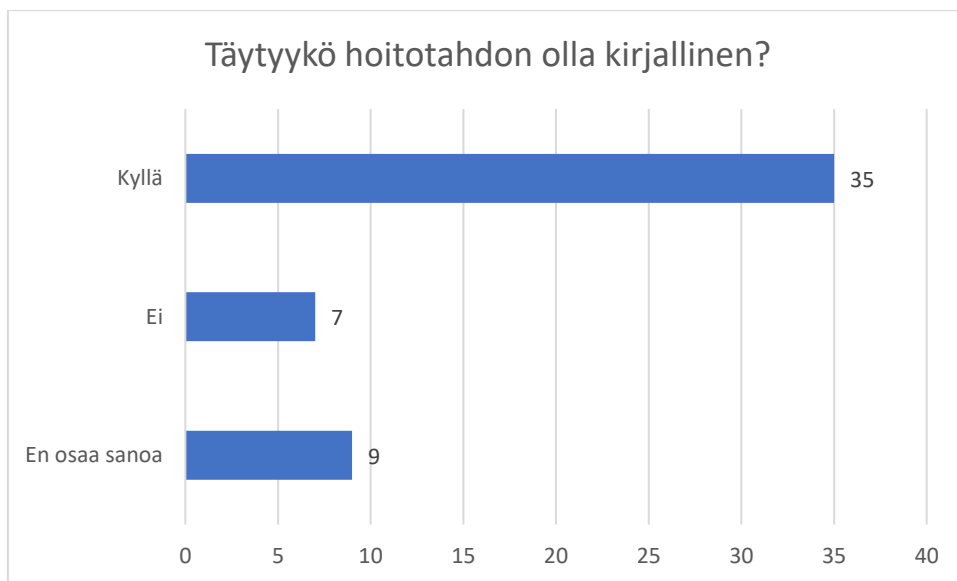
6.2 Nuorten tietoisuus hoitotahdosta

Hoitotahtoon liittyvät kysymykset ovat samantapaisia kuin edunvalvontavaltuutukseen liittyvät kysymykset. Kolme ensimmäistä kysymystä ovat täysin samat niin hoitotahtoon kuin edunvalvontavaltuutukseenkin liittyen. Kahdessa viimeisessä kysymyksessä selvitetään sitä, mitä hoitotahtoon voidaan sisällyttää.

KUVIO 7. Oletko tehnyt hoitotahdon?

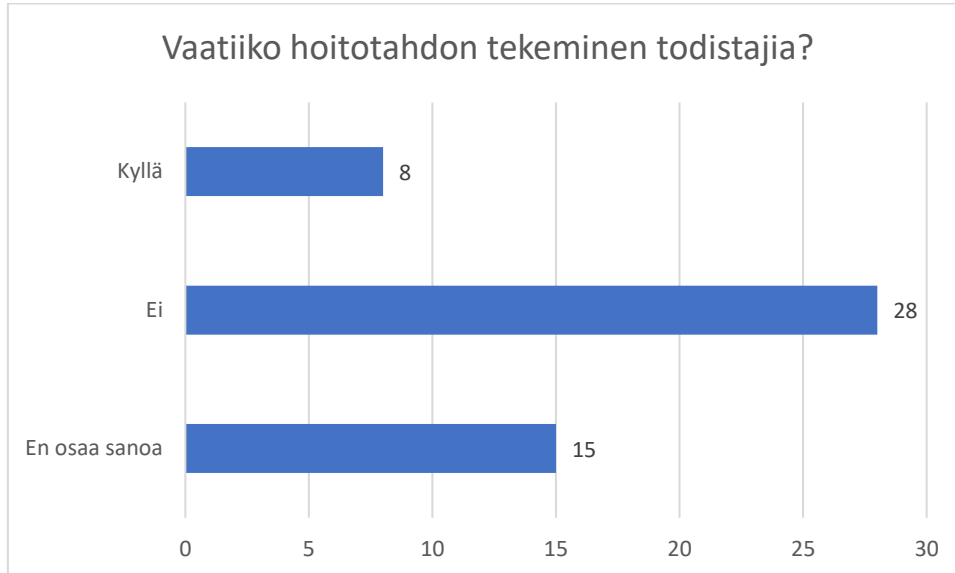
Kuviosta 7 näkyy, että vastaajista kuusi oli tehnyt hoitotahdon. He kertoivat löytäneensä tietoa hoitotahdosta ja sen tekemisestä omakannasta, terveysalan töiden ja opintojen kautta sekä internetistä. Internet-sivustoista mainittiin muistiliiton sivut.

KUVIO 8. Täytyykö hoitotahdon olla kirjallinen?

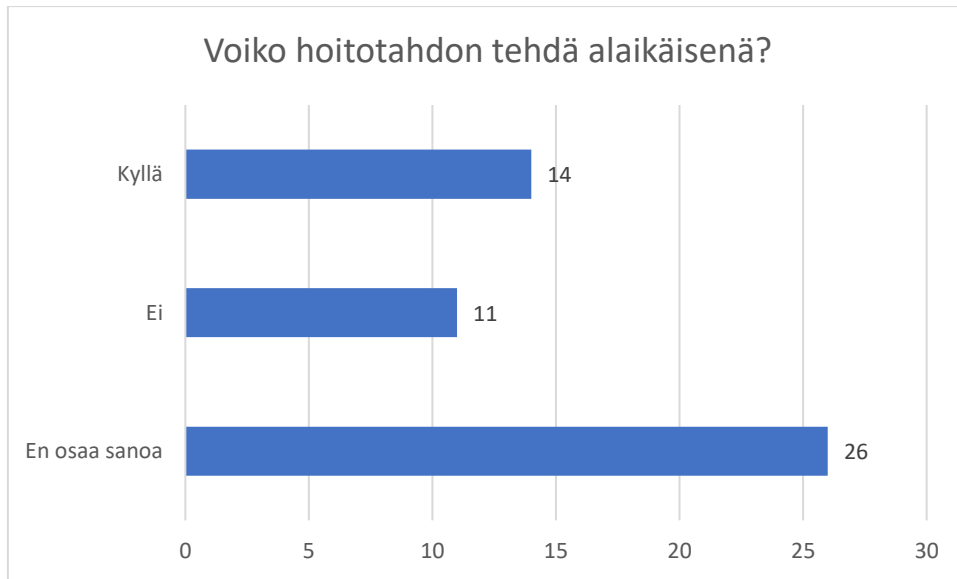
Aluksi kysyin, täytyykö hoitotahdon olla kirjallinen. Vastaukset tähän näkyvät tarkemmin kuviossa 8. Vastaajista 35 vastasi *kyllä*, 7 *ei* ja 9 *en osaa sanoa*. Oikea vastaus on *ei*, sillä hoitotahdolla ei ole muotovaatimuksia, eli se voidaan laatia joko kirjallisesti tai suullisesti. Kuten olen jo aikaisemmin teoriataustassani maininnut, kirjallisesti tehty hoitotahto on kuitenkin aina parempi, sillä siitä

hoitava lääkäri saa nähtäväksi ja käyttöönsä potilaan vakaan ja pätevän tahdonilmaisun. (Lehtonen ym. 2016, luku 4, hoitotahto.) 7 vastaajaa osasi vastata tähän kysymykseen oikein. Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että hoitotahdon täytyy olla kirjallinen.

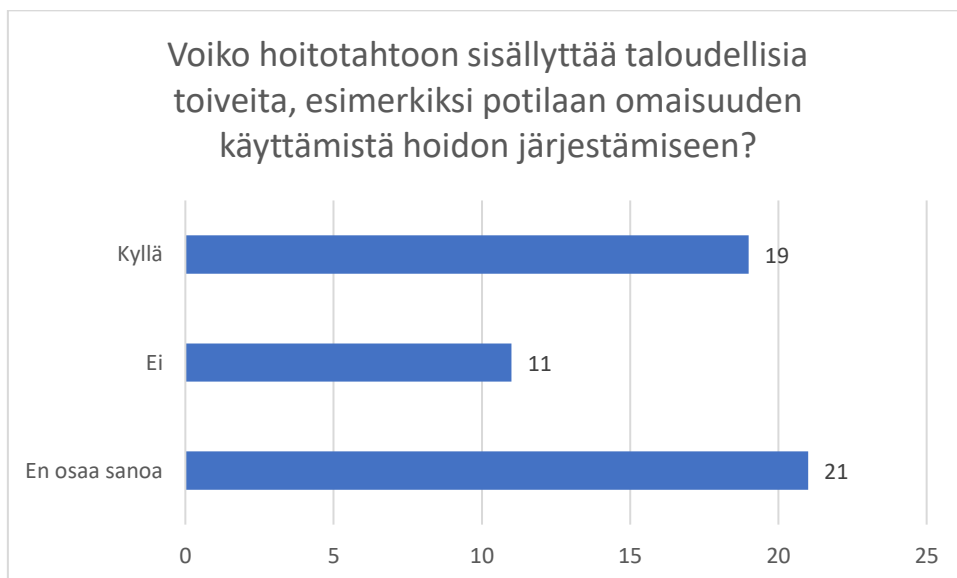
KUVIO 9. Vaatiiko hoitotahdon tekeminen todistajia?

Tämän jälkeen selvitin, tietävätkö nuoret, vaatiiko hoitotahdon tekeminen todistajia. Kuviosta 9 ilmenee, että yhteensä 8 vastaajaa vastasi *kyllä*, 28 *ei* ja 15 *en osaa sanoa*. Oikea vastaus on *ei*, sillä hoitotahdon pätevyys ei edellytä todistajia. Todistajista voi kuitenkin joissakin tilanteissa olla hyötyä, sillä ne lisäävät tarvittaessa hoitotahdon julkista luotettavuutta. (Lehtonen ym. 2016, luku 4, hoitotahto.) Tähän kysymykseen suurin osa nuorista, eli 28 vastaajaa oli osannut vastata oikein.

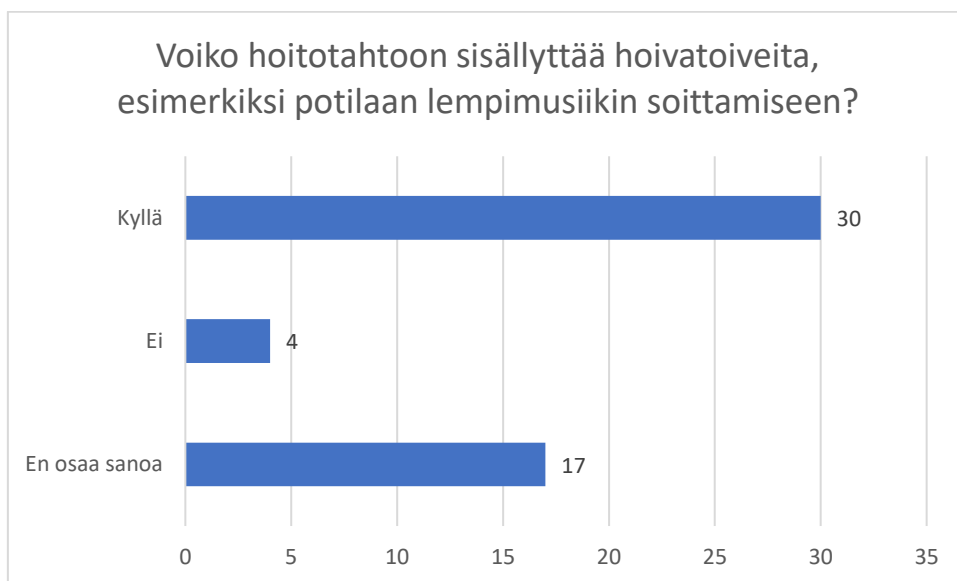
KUVIO 10. Voiko hoitotahdon tehdä alaikäisenä?

Seuraavaksi kysyin, voiko hoitotahdon tehdä alaikäisenä. Vastaukset tähän kysymykseen näkyvät kuviossa 10. Vastaajista yhteensä 14 vastasi *kyllä*, 11 *ei* ja 26 *en osaa sanoa*. Oikea vastaus on *kyllä*, sillä alaikäinen voi tehdä hoitotahdon tietyin edellytyksin. Mikäli alaikäinen ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykenee päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. (PotL 7.1 §.) 14 vastaajaa oli vastannut oikein tähän kysymykseen.

KUVIO 11. Voiko hoitotahtoon sisällyttää taloudellisia toiveita, esimerkiksi potilaan omaisuuden käyttämistä hoidon järjestämiseen?

Tämän jälkeen selvitin, tietävätkö nuoret, voiko hoitotahtoon sisällyttää taloudellisia toiveita, esimerkiksi potilaan omaisuuden käyttämistä hoidon järjestämiseen. Kuten kuviosta 11 voi nähdä, vastaajista 19 vastasi *kyllä*, 11 *ei* ja 21 *en osaa sanoa*. Oikea vastaus on *kyllä*, sillä hoitotahtoon voi sisällyttää taloudellisiin asioihin liittyviä toiveita. Yleisin taitaa olla juuri tämä, että potilaan omaisuutta käytetään hänen hoitonsa järjestämiseen parhaalla mahdollisella tavalla. (Mäki-Petäjä-Leinonen 2013, 140–141.) Näin ollen 19 vastaajaa osasi valita oikean vaihtoehdon.

KUVIO 12. Voiko hoitotahtoon sisällyttää hoivatoiveita, esimerkiksi potilaan lempimusiikin soittamiseen?

Viimeinen hoitotahtoon liittyvä kysymys oli se, voiko hoitotahtoon sisällyttää hoivatoiveita, esimerkiksi potilaan lempimusiikin soittamisesta. Kuviosta 12 voi nähdä, että vastaajista 30 vastasi *kyllä*, 4 *ei* ja 17 *en osaa sanoa*. Oikea vastaus kysymykseen on *kyllä*, eli hoitotahtoon voi sisällyttää halutessaan hoivatoiveita. Näitä voivat olla esimerkiksi lempimusiikin soittaminen, mieliruokien tarjoaminen ja nukkumistapojen kunnioittaminen. Vaikka tällaiset toiveet ja ohjeet eivät ole juridisesti yhtä sitovia, kuin varsinainen hoitotahto, niistä voi olla hyötyä myös hoitotahdon tulkitsemiseen. (Mäki-Petäjä-Leinonen 2013 145, 141.) Tähän kysymykseen suurin osa, eli 30 vastaajaa oli tiennyt oikean vastauksen.

Kyselyn lopussa oli vielä avoin kysymys, johon pyysin nuoria kertomaan, mitä kautta he toivoisivat löytävänsä tietoa edunvalvontavaltuutuksesta ja hoitotahdosta. Vastaajista 18 vastasi tähän kysymykseen. Suurin osa toivoi löytävänsä tietoa netin kautta. He mainitsivat esimerkiksi sivustot suomi.fi, sairaaloiden ja terveyskeskusten internet-sivut sekä sivustot, joita suurin osa nuorista

käyttää, kuten Facebook ja Instagram. Muutamassa vastauksessa mainittiin myös, että Omakannasta tai Omahoidosta voisi löytyä asiakirjoihin liittyvä tietopaketti. Jonkin verran toivottiin myös, että asiakirjoista kerrottaisiin jo peruskoulussa, sillä sitä kautta tieto tavoittaisi kaikki nuoret. Myös hyvinvointikesuksista ja terveysasemilta toivottiin löytyvän tietoa ja esitteitä aiheista sekä opastusta luotettaville internet-sivustoille. Lisäksi yksi vastaajista ehdotti seuraavaa vaihtoehtoa:

Tietopaketti voisi olla esim. Omakannassa tai vastaavasta palvelusta. Lisäksi tämänkaltaisista asioista voisi puhua esim. peruskoulussa tai ihmiselle tulisi tietopaketti, kun he täyttävät 18. Ilman erillistä muistutusta, ei tällaisia asioita tule pohdittua tai ylipäätään näistä ei tiedetä.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyöni tavoitteena oli selvittää, ovatko nuoret tehneet edunvalvontavaltuutusta ja hoitotahtoa ja ovatko he tietoisia niihin liittyvistä asioista. Lisäksi selvitin, mitä kautta nuoret toivoisivat löytävänsä tietoa edunvalvontavaltuutuksesta ja hoitotahdosta sekä niiden tekemisestä.

Peruskysymyksinä kysyin vastaajien iän ja sen, ovatko he opiskelleet juridiikkaa. Kysyin juridiikan opiskelusta, koska halusin selvittää, vaikuttaako se vastaajien tietoisuuteen asioista. 51:stä vastaajasta kahdeksan vastasi opiskelleensa juridiikkaa. Osa heistä vastasi lähes kaikkiin kysymyksiin oikein ja osa ei tiennyt oikeaa vastausta kuin muutamaan kysymykseen. Oikeat ja väärät vastaukset jakautuivat samaan tapaan kuin juridiikkaa opiskelemattomienkin vastaukset. Näin ollen juridiikan opiskelu ei tutkimukseni perusteella juurikaan vaikuttanut vastaajien tietoisuuteen edunvalvontavaltuutuksesta ja hoitotahdosta.

Vastaajista yksikään ei ollut tehnyt edunvalvontavaltuutusta. Tämä tulos ei yllättänyt, sillä edunvalvontavaltuutuksia tehdään Suomessa muutenkin vähän. Luultavasti nuoret eivät ole kokeneet sen tekemiselle vielä tarvetta. Hoitotahdon oli tehnyt yhteensä kuusi kyselyyni vastannutta nuorta. Tutkimuksen perusteella se tuntui olevan nuorille tutumpi kuin edunvalvontavaltuutus. Moni kertoi saaneensa tietoa hoitotahdosta opintojensa tai töidensä kautta. Edunvalvontavaltuutus taas ei kovin monessa työpaikassa tai opinnoissa tule puheeksi. Luulisin, että hoitotahtoa on tehty myös sen vuoksi enemmän, että sen voi tehdä vapaamuotoisesti eikä sen tekemiseen tarvitse todistajia. Edunvalvontavaltakirjan tekeminen on tarkempaa ja virallisempaa, joten se saattaa lisätä kynnystä sen tekoon, etenkin nuorten keskuudessa.

Edunvalvontavaltuutuksen tekemiseen liittyvät kysymykset vaikuttivat olevan nuorille melko helppoja. Suurin osa osasi vastasi oikein kysymyksiin, joissa kysyin, tuleeko edunvalvontavaltuutuksen olla kirjallinen, ja vaatiiko sen tekeminen todistajia. Jonkin verran valittiin myös *en osaa sanoa* -vaihtoehtoa, mutta väriä vastauksia oli vain muutama. Suurin osa nuorista ei osannut sanoa, täytykö edunvalvontavaltuutuksen tekijän olla täysi-ikäinen. Loput kysymykset, jotka liittyivät siihen, mitä edunvalvontavaltakirjalla voidaan määrätä, vaikuttivat myös vastausten perusteella melko hankalilta. Kysymys, jossa kysyin, voidaanko edunvalvontavaltakirjalla määrätä, että edunvalvojalla on oikeus lahjoittaa valtuuttajan omaisuutta esimerkiksi tämän sukulaisille, tuntui olevan haastava, sillä siihen vastattiin eniten *en osaa sanoa* -vaihtoehtoa ja oikeaa vastausta valittiin vähiten.

Vastaukset jakautuivat samalla tavalla myös viimeisessä kysymyksessä, jossa kysyin, koskeeko edunvalvontavaltakirjalla annettu määräys kaikkea omaisuutta, myös kiinteistöjä.

Hoitotahdon osalta ensimmäinen kysymys, eli se, täytyykö hoitotahdon olla kirjallinen, meni suurimmalla osalla vastaajista väärin. Suurin osa oli sitä mieltä, että se täytyy tehdä kirjallisesti. Tämä väärin vastausten määrä ei yllättänyt minua, sillä esimerkiksi monilla internet-sivustoilla puhutaan vain hoitotahtolomakkeen tekemisestä, eikä niinkään siitä, että se voidaan tehdä myös suullisesti. Toinen kysymys vaikutti olevan paljon helpompi, sillä suurin osa vastaajista tiesi, ettei hoitotahdon tekeminen vaadi todistajia. Samoin kuin edunvalvontavaltuutuksen kohdalla, vastaajat eivät osanneet sanoa, voiko hoitotahdon tehdä alaikäisenä. Oikeita vastauksia oli kuitenkin hieman enemmän kuin väärää. Loput kysymykset käsitelivät sitä, mitä hoitotahtoon voidaan sisällyttää. Kysymykseen, jossa kysyin, voiko hoitotahtoon sisällyttää taloudellisia toiveita, tuli lähes yhtä paljon oikeita vastauksia ja *en osaa sanoa* -vastauksia. Viimeiseen kysymykseen, jossa kysyin, voiko hoitotahtoon sisällyttää hoivatoiveita, esimerkiksi lempimusiikin soittamisesta, tuli eniten oikeita vastauksia, mutta jonkin verran myös *en osaa sanoa* -vastauksia.

Kiteytettynä tämän aineiston perusteella voidaan siis todeta, että nuoret ovat tehneet asiakirjoja vähän, mutta he ovat jonkin verran perillä niihin liittyvistä asioista. Hoitotahto on tullut monelle opintojen ja töiden kautta tutuksi, joten osa nuorista olivat tehneet sen. Edunvalvontavaltuutus oli nuorille vieraampi, sillä sitä ei ollut tehnyt yksikään vastaajista. Moniin kysymyksiin tuli kuitenkin eniten oikeita vastauksia, jonka perusteella voidaan todeta, että nuoret ovat jonkin verran tietoisia sekä edunvalvontavaltuutuksesta että hoitotahdosta.

8 POHDINTA

Opinnäytetyöni tavoitteena oli selvittää nuorten tietoisuutta edunvalvontavaltuutuksesta ja hoitotahdosta. Tämän lisäksi selvitin, ovatko he tehneet asiakirjoja, ja mitä kautta he toivoisivat löytävänsä tietoa niistä. Ensin käsittelin aiheet teoriassa käyttäen lähteinä lakia, hallituksen esityksiä, oikeuskäytäntöä sekä oikeuskirjallisuutta. Valitsin tutkimusmenetelmäksi kvalitatiivisen tutkimuksen, eli käsittelin aineistoani laadullisesti. Tein sähköisen kyselyn, jonka avulla kartoitin nuoren tietoisuutta.

Tutkimuksen perusteella selvisi, että nuoret ovat tehneet hyvin vähän asiakirjoja, sillä edunvalvontavaltuutusta ei ollut tehnyt kukaan ja hoitotahdon oli tehnyt yhteensä kuusi vastaajaa. Nuorilla oli kuitenkin jonkin verran tietoa niihin liittyvistä asioista. Osa kysymyksistä oli tarkoituksella vaikeampia ja osa helpompia peruskysymyksiä. Odotukseni mukaisesti vastaajat tiesivät oikeat vastaukset parhaiten helpompiin kysymyksiin. Yleisesti asiakirjoja pidettiin tärkeänä, ja niistä toivottiin saatavan enemmän tietoa jo esimerkiksi peruskoulussa.

Mielestäni opinnäytetyöni onnistui hyvin ja sitä oli mielenkiintoista tehdä. Olen oppinut prosessin aikana paljon uutta. Sain selvitettyä työssäni ne asiat, mitkä oli tarkoituskin selvittää. Valitsemani menetelmä ja aineistonkeruutapa sopivat mielestäni hyvin tähän työhön. Aikataulu venyi alkupeiräisestä suunnitelmasta jonkin verran, sillä aiheen keksiminen ja kyselyn tekeminen veivät aikaa enemmän kuin osasin odottaa. Myös sopivien kysymysten keksiminen ja muotoilu osoittautui odotettua haastavammaksi. Löysin työhön sopivia lähteitä reilusti, mutta esimerkiksi edunvalvontavaltuutuksen ja hoitotahdon välisestä suhteesta olisin toivonut löytäväni enemmän tietoa. Tämä osio jäi suppeaksi, sillä en löytänyt kuin muutaman aiheeseen sopivan lähteen.

Toteutin tutkimuksen kartoituksen avulla ja käsittelin vastauksia laadullisesti. Aluksi tarkoitukseni oli tehdä tilastollinen tutkimus, mutta opettajien kanssa asiaa pohdittuamme päätin vaihtaa tutkimusmenetelmän laadulliseksi kartoitukseksi. Tilastollinen tutkimus aiheesta olisi varmasti ollut mielenkiintoinen, mutta sen tekeminen olisi vaatinut aikatauluun nähden liikaa uuden opettelua, sillä emme ole opintojen aikana tehneet tilastollista tutkimusta. En kuitenkaan koe, että tilastollisen tutkimuksen muuttaminen tällaiseksi kartoituksesta olisi tehnyt työstä huonomman. Suunnitelman muuttuminen hidasti opinnäytetyön valmistumista, mutta toisaalta myös tilastolliseen tutkimukseen perehtyminen olisi varmasti vienyt aikaa.

Kyselyyn vastasi 51 alle 30-vuotiasta nuorta, mikä on määrällisesti melko vähän, jolloin tutkimukseni tuloksia ei voida yleistää. Näin ollen saamani tulokset eivät ole kovin luotettavia. Opinnäytetyöhöni liittyvä jatkotutkimusmahdollisuus voisi olla esimerkiksi nuorten tietoisuuden tutkiminen jostain vastaavasta asiasta, esimerkiksi testamentista. Myös laajempi tilastollinen tutkimus samantapaisesta aiheesta voisi olla mielenkiintoinen.

LÄHTEET

Aarnio, A. & Kangas, U. 2015. Suomen jäämistöoikeus II. Helsinki: Alma Talent Oy.

Ahlblad, J. 2019. Miten kohdata kuolema. Helsinki: Tammi.

Antila, T. 2007. Edunvalvontavaltuutus. Helsinki: Alma Talent Oy.

EOA dnro 2562/4/14.

EOA dnro 2540/4/15.

EOAK/5287/2017.

HE 185/1991 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi potilaan asemasta ja oikeuksista.

HE 146/1998 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle holhouslainsäädännön uudistamiseksi.

HE 52/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi edunvalvontavaltuutuksesta sekä holhous-toimesta annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta.

HE 203/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi holhoustoimesta annetun lain ja holhous-toimen edunvalvontapalveluiden järjestämisestä annetun lain 5 §:n muuttamisesta.

HE 108/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaalihuollon asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta ja rajoitustoimenpiteiden käytön edellytyksistä sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

Kangas, U. 2019. Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. Helsinki: Alma Talent Oy.

KKO:2009:7.

Kukkonen, T. 2019. Jos haluat elää omannäköistäsi elämää loppuun saakka, sinun on viisainta laatia kirjallinen hoitotahto, neuvoo Muistiliiton juridinen asiantuntija Anna Valkeajoki — ”Pienillä asioilla voi tehdä omasta loppuelämästä mukavamman”. Itä-Savon uutiset 13.3.2019. Viitattu 11.11.2019. <https://ita-savo.fi/uutiset/lahella/194fb651-4c63-42d0-9c6f-e1ba6e922981>.

Laki edunvalvontavaltuutuksesta 648/2007.

Laki holhoustoimesta 442/1999.

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992.

LaVM 29/2006 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä HE 52/2006 vp laeiksi edunvalvontavaltuutuksesta sekä holhoustoimesta annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta.

Lehtonen, L., Lohiniva-Kerkelä, M. & Pahlman, I. 2015. Terveysjuridiikka. Helsinki: Alma Talent Oy.

Mäki-Petäjä-Leinonen, A. 2013. Ikääntymisen ennakointi. Helsinki: Alma Talent Oy.

Mäki-Petäjä-Leinonen, A. & Karvonen-Kälkälä, A. 2017. Vanhuusoikeuden perusteet. Helsinki: Alma Talent Oy.

Ossa, J. 2009. Perinnön ja lahjan verokohtelu. Helsinki: Alma Talent Oy.

Suomen muistiasiantuntijat ry 2016. Opas oikeudelliseen ennakointiin. Viitattu 8.3.2020.

Tornberg, J. & Kuuliala, M. 2015. Suomen edunvalvontaoikeus. Helsinki: Alma Talent Oy.

Kysely

Nimeni on Karoliina Rajaniemi ja opiskelen Oulun ammattikorkeakoulussa liiketaloutta. Opinnäytetyöni tavoitteena on selvittää, ovatko nuoret tehneet edunvalvontavaltuutusta ja hoitotahtoa, ja ovatko he tietoisia näihin asiakirjoihin liittyvistä asioista. Toivon kyselyyni vastauksia alle 30-vuotiailta.

Kyselyyn vastaaminen tapahtuu nimettömänä ja vastaukset käsitellään luottamuksellisesti. Tehtävänäsi on vastata aluksi muutamaa peruskysymykseen. Nii-
den jälkeen tulee monivalintakysymyksiä ensin edunvalvontavaltuutuksesta ja
sen jälkeen hoitotahdosta. Monivalintakysymyksissä valitaan yksi vaihtoehtoista.

1. Ikäsi?

2. Oletko opiskellut juridiikkaa?

- ☐ Kyllä
- ☐ En

3. Oletko tehnyt edunvalvontavaltuutuksen?

- ☐ Kyllä
- ☐ En

4. Jos vastasit edelliseen kysymykseen kyllä, mitä kautta sait tietoa edunvalvontavaltuutuksesta ja sen tekemisestä?

5. Oletko tehnyt hoitotahdon?

- ☐ Kyllä
- ☐ En

6. Jos vastasit edelliseen kysymykseen kyllä, mitä kautta sait tietoa hoitotahdosta ja sen tekemisestä?

Edunvalvontavaltuutus

7. Täytyykö edunvalvontavaltuutuksen olla kirjallinen?

- ☐ Kyllä
- ☐ Ei
- ☐ En osaa sanoa

8. Vaatiiko edunvalvontavaltuutuksen tekeminen todistajia?

- ☐ Kyllä
- ☐ Ei
- ☐ En osaa sanoa

9. Voiko edunvalvontavaltuutuksen tehdä alaikäisenä?

- ☐ Kyllä
- ☐ Ei
- ☐ En osaa sanoa

10. Voidaanko edunvalvontavaltakirjalla määrätä, että edunvalvojalla on oikeus lahjoittaa valtuuttajan omaisuutta esimerkiksi tämän sukulaisille?

- ☐ Kyllä
- ☐ Ei
- ☐ En osaa sanoa

11. Koskeeko edunvalvontavaltakirjalla annettu valtuutus ilman nimenomaista määräystä kaikkea omaisuutta, myös kiinteistöjä?

- ☐ Kyllä
- ☐ Ei
- ☐ En osaa sanoa

Hoitotahto

12. Täytyykö hoitotahdon olla kirjallinen?

- ☐ Kyllä
- ☐ Ei
- ☐ En osaa sanoa

13. Vaatiiko hoitotahdon tekeminen todistajia?

- ☐ Kyllä
- ☐ Ei
- ☐ En osaa sanoa

14. Voiko hoitotahdon tehdä alaikäisenä?

- ☐ Kyllä
- ☐ Ei
- ☐ En osaa sanoa

15. Voiko hoitotahtoon sisällyttää taloudellisia toiveita, esimerkiksi potilaan lempimusiikin soittamisesta?

- ☐ Kyllä
- ☐ Ei
- ☐ En osaa sanoa

16. Voiko hoitotahtoon sisällyttää hoivatoiveita, esimerkiksi potilaan lempimusiikin soittamisesta?

- ☐ Kyllä
- ☐ Ei
- ☐ En osaa sanoa

17. Mitä kautta toivoisit löytäväsi tietoa edunvalvontavaltuutuksesta ja hoitotahdosta?